

માતૃભાષા

આવો આપણે સાથે મળી માતૃભાષાને બિરદાવીએ

No. 44 - April 2008

MATRUBHASHA

Language – Gujarati

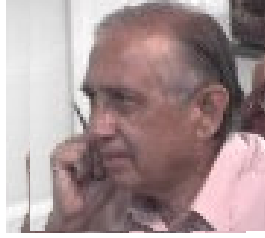
(Australia's First and Only Gujarati magazine, First published : January 2001)

અંક નંબર ૪૪ - એપ્રિલ ૨૦૦૮

માનદ્ તંત્રી - પ્રવીણ વાઘાણી

ક્રિમત: જેવો જેનો ભાષાપ્રેમ

વૃદ્ધત્વને આવકારીએ

‘હવે આ ઉમરે તમને પહેરવાઓઢવાના શોખ ન શોભે !’
‘હવે તમારે ફિલ્મ જોવા આવવાની શી જરૂર છે. ટીવી પર ‘આસ્થા’ ચેનલ આવે છે એ જ તમારે જોવાનું હોય.’

‘તમે રેસ્ટોરન્ટમાં આવીને શું કરશો ? ઘેર બાબાને સાચવજો. તમારે માટે ખીચડી બનાવી છે.’

‘આ ક્યા શરૂ થઈ તે સારું થયું. સવારમાં માબાપને ત્યાં મૂકી આવીએ છીએ અને સાંજે તેડવા જવાના ! આખો દિવસની નિરાંત.’

‘હવે મારી ઉમર થઈ, મને આવું ન શોભે.’

‘ખાઈપી ઉતર્યા. હવે મેં બહારનું ખાવાની બાધા લીધી છે.’

‘હું ત્યાં આવીને શું કરું ? મારે નાટક નથી જોવું.’

આ અને આવું બધું ઘણું આપણે વૃદ્ધોને બોલતા કે વૃદ્ધોને માટે બોલાતું સાંભળીએ છીએ.

વૃદ્ધ થયા એટલે જાણે નકામા થઈ ગયા ! બીજા એવું માને તે તો ઠીક પણ માણસ પોતે જ પોતાને નકામો ગણે તો સ્થિતિ દયાજનક બની જાય.

ભારતમાં સાઠ વર્ષની ઉમરે સરકારી નોકરીમાંથી પાણીયું મળે છે. તમે ભલે સશક્ત હો, તમારી બુદ્ધિ ભલે હજી સતેજ હોય, પણ અમારી ગણતરીએ હવે તમે કામ કરવાને લાયક નથી. પેન્શન મળે તેમાંથી ગુજરાન ચલાવો. તમારે ખાવું કેટલું ને વાત કેટલી ? ઘણા માટે નિવૃત્ત થવું એ શોકનો દિવસ છે. તે દિવસથી આવક તો ઘટી જ જાય છે પણ ‘તમે હવે વૃદ્ધ થયા’, ‘તમારે હવે જીવવાની શી જરૂર છે’, ‘તમારાથી હવે આનંદપ્રમોદ ન થાય’ એવા એવા સંદેશા તેમને મળ્યા કરે છે. તમારા મનને આનંદમાં રાખવા તમે ભલે ‘લાઈફ ક્લબ’માં જોડાવ પણ ઘરમાં તમે હસશો તો પણ બધાને નવાઈ લાગશે, કેમ જાણે વૃદ્ધ થયા એટલે તમે હસો તે પણ સારું ન લાગે ! આવું એટલા માટે બને છે કે વૃદ્ધાચર્યા આવે એટલે માણસ એમ માનતો થઈ જાય છે કે હવે તેણે પોતે કર્તવ્ય કામ કરવું ન જોઈએ પણ તેના દીકરા-વહુએ તેની બધી જવાબદારી સંભાળી લેવી જોઈએ, તેની સેવા કરવી જોઈએ. પણ શું આ ખરેખર જરૂરી છે ?

આપણી પુરાણકથાઓમાંના મોટા ભાગના પાત્રો સંકડો અને હજારો વર્ષ જીવે. પણ આપણને આશીર્વાદ ફક્ત ‘શતાયુ ભવ’ એટલે કે ‘સો વર્ષનો થા’ એવા જ મળે. તેમાં પણ પચાસ વર્ષની ઉમર પછી તો વનમાં પ્રવેશવાનું એટલે કે બધું ત્યાગી દેવાનું ! અને તે આપણે ભૂલી ન જઈએ એટલા માટે આપણી ઉમરની ગણતરી પણ ‘એકા-વન, બા-વન. . .’ એ રીતે કરીને આપણને સતત યાદ કરાવવામાં આવે છે કે વનમાં જવાનું મોડું થઈ રહ્યું છે.

અત્યારના જમાનાનું ‘વન’ એટલે કે આધુનિક ઘરડાંઘર ! હવે તો ઘરડા માબાપને સાથે રાખવાનો રિવાજ પણ ધીરે ધીરે વિલોપાતો જાય છે. તેમનું સ્થાન હવે ‘ઘરડાં ઘર’માં છે. પછી તમે ભલે તેને ‘દીકરાનું ઘર’ કે ‘માનો ખોળો’ કે ‘સ્નેહસ્વર્ગ’ કે એવા કોઈ મીઠામધુરા નામ આપો પણ વાસ્તવમાં તો એ કુટુંબથી ત્યજાયેલા અને તરછોડાયેલાનો છેલ્લો આશ્રમ છે જ્યાં તેમણે મૃત્યુની રાહ જોવાની.

ઓસ્ટ્રેલિયામાં પણ પાંસઠ વર્ષની ઉમર નિવૃત્તિની ઉમર ગણાય છે જ્યારે સરકારી નોકરી કે મોટી કંપનીઓની નોકરીમાંથી છૂટા કરવામાં આવે છે. પણ અહીં જેમ વિધવાઓએ ફક્ત સફેદ કપડા પહેરાવા જોઈએ એવો રિવાજ નથી તેમ નિવૃત્ત થયા પછી મોજમજા કે આનંદપ્રમોદને ત્યાગી દેવાનો રિવાજ પણ નથી. ઘણા લોકો તો આ દિવસની રાહ જુએ છે જ્યારે તેઓ રોજીદી જવાબદારીઓમાંથી મુક્ત થઈ પોતાની વર્ષોની જે ઈચ્છા હતી તે પ્રમાણે ફરીફરી શકે. તમે નિવૃત્ત થાવ પછી તમારે કેવી રીતે જિંદગી જીવવી છે અને તે માટે કેટલો ખર્ચ થશે અને તેની જોગવાઈ યુવાનીમાં જ કરવાની

શરૂઆત કરી દેવી તે માટેના સલાહકારો પણ છે. સરકારી કાયદા પ્રમાણે તમારા પગારના નવ ટકા ફરજિયાત ‘સુપર ફંડ’માં મૂકવામાં આવે છે અને તમે પણ તેમાં થોડા વધારે પૈસા મૂકો તે માટે તમને ઈન્કમેટેક્સમાંથી રાહત પણ આપવામાં આવે છે. આવા સુપરફંડનું મેનેજમેન્ટ કરતી કંપની આ પૈસાનું માર્કેટમાં રોકાણ કરીને તેમાં દર વર્ષે વૃદ્ધિ કરે છે. આ પૈસા નિવૃત્ત થયા પછી તમને આપવામાં આવે છે. તે એટલા માટે નહિ કે ‘બેટા, આ ઉમરે મારે હવે

પૈસાને શું કરવા છે ?’ એમ કહી તમે તમારા દીકરાને બધા પૈસા આપી દો અને પછી તેના ઓશિયાળા થઈને રહો કે પછી કોઈ ધર્માદા આશ્રમને આપી તે સંસ્થાના કમ્પાઉન્ડમાં એક ખૂણામાં આપેલી ઓરડીમાં પડવા રહો અને પ્રભુભજનમાં જિંદગી પૂરી કરો ! પણ એટલા માટે કે તમે હવે પછીનું જીવન ચિંતારહિત અને આરામમાં જીવી શકો.

ઘણા લોકો તો નિવૃત્ત થયા માટે પાંસઠ વર્ષની ઉમર થાય ત્યાં સુધી રાહ જોવા પણ નથી માગતા. તેઓ તો સાઠ, પંચાવન કે શક્ય હોય તો પચાસ વર્ષ જેટલી નાની ઉમરે જ સક્રિય ધંધા કે નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થઈ જિંદગી માણવાની તૈયારી કરે છે. અહીંની ‘સિનીઅર્સ ક્લબ’ આવા વૃદ્ધ અને નિવૃત્ત લોકો માટે આનંદપ્રમોદના અવનવા કાર્યક્રમો યોજ્યા કરે છે. પણ ભારતમાં મેં જોયું છે કે આવી ક્લબો ફક્ત ધાર્મિક પ્રવચનો યોજવામાં માને છે. જ્યારે અહીં ઓસ્ટ્રેલિયામાં આવી ક્લબો શરીરને સ્વસ્થ રાખી ઉમરમાં કેમ વધારો કરવો, વૃદ્ધત્વને સહજ રોગો અને શારીરિક નબળાઈઓનો કેમ ઈલાજ કરવો, ધનથી કે ધનના વ્યય વગર પણ સમાજસેવા કર્યા અને કેવી રીતે કરી શકાય, જીવનને આનંદમય અને પ્રવૃત્તિશીલ કેમ બનાવવું તેને માટેના નિષ્ણાતોના પ્રવચનો રાખવામાં આવે છે. ડાન્સીંગ, બંજિ જંપીંગ, ડ્રોઈંગ, મ્યુઝિક, ગાર્ડનીંગ, ફૂલોની સજાવટ, વગેરે અનેક પ્રકારની ઈતર પ્રવૃત્તિમાં રસ લેવા પ્રોત્સાહન આપવામાં આવે છે. નજીક કે દૂરના સ્થળોની એક દિવસ કે દશ દિવસ સુધીની બસની મુસાફરીઓ યોજવામાં આવે છે. ડીનર-ડાન્સના કાર્યક્રમો તો દર અઠવાડિયામાં એકવાર હોય જ છે. આ ઉમરે દાદા-દાદી બન્યા હોઈએ તો નાના ભૂલકાઓને કેમ સાચવવા, તેમની સાથે કેમ રમવું અને તેમના ઉછેરમાં ઉપયોગી થાય તે રીતે તેમને કેવી વાર્તાઓ કે જોડકણા સંભળાવવા, તે વિષેની પણ માહિતી આપવામાં આવે છે.

મતલબ કે સંદેશો એ છે કે વૃદ્ધત્વ આવે એટલે ગભરાઈને, મૂંઝાઈને, બિનઉપયોગી બની ઘરના એક ખૂણામાં બેસી માળા ફેરવવાનો સમય નથી પણ ‘લાઈફ બીગીન્સ એટ સીક્સ્ટી’, જિંદગીની શરૂઆત સાઠ વર્ષની ઉમરે થાય છે તેમ સમજીને વૃદ્ધત્વને આવકારવામાં આવે છે. અને તેને માટે બધી તૈયારી જુવાનીમાં જ કરવામાં આવે છે. ‘બચપણનો સાથ બે દિવસનો, યુવાની ચાર દિવસની ચાંદની. ઘડપણ મારો સાચો સાથી, મરણ સુધીનો સથવારો’. ઈશ્વર તમને શતાયુ બનાવે એવા મારા પણ તમને આશીર્વાદ છે. પણ સાઠ વર્ષની ઉમરે નિવૃત્ત થઈ સો વર્ષની ઉમર સુધીનો ચાલીસ વર્ષનો લાંબો ગાળો છે. ‘ભજન કરી લે મનવા, કાલ કોણે દીઠી’ એવા વિચાર કરી આજે પણ માળા ફેરવવી અને પછી કાલે પણ માળા ફેરવવી અને આમ ચાલીસ વર્ષ સુધી માળા ફેરવવામાં કાઢી પોતે દુઃખી રહેવું અને આજુબાજુના સર્ગાંઘ્લાઈ ને મિત્રોને પણ દુઃખી કરવાને બદલે વૃદ્ધત્વને આવકારો અને જીવનને આનંદપ્રમોદ, મોજમજાહ અને ઉત્સાહપ્રેરિત પ્રવૃત્તિથી ભરી દો. મારા એક મિત્રના વૃદ્ધ માતાપિતાની વાત મને બહુ ગમે છે. તેઓ પોતાના જ ઘરમાં એકલા રહે છે. મોજમજા કરે છે, હરેફરે છે, સામાજિક સેવા પણ કરે છે અને અનેક કાર્યક્રમોમાં હાજરી આપે છે. તેમનો દીકરો ઘણીવાર કહે, ‘આ ઉમરે તમારાથી બધું કામ નહિ થતું હોય. અમારી સાથે આવીને રહો.’ પણ તેઓ ના જ પાડે છે. તેઓએ તેમના વૃદ્ધત્વને આવકાર્યું છે અને તેને માણી રહ્યા છે. અસ્તુ !

Publication:

MATRUBHASHA.(Bimonthly)

Language : Gujarati (Indian)

પ્રકાશન : માતૃભાષા (શુદ્ધ ગુજરાતીમાં)

લખાવેલું દ્વીમાસી સામયિક)

માનદ તંત્રી અને પ્રકાશક : પ્રવીણ વાઘાણી

Correspondence and articles to:

The Honorary Editor

(Pravin Vaghani)

4 Fiona crt, Glen Waverley

Vic 3150 (Australia)

Email:

matrubhasha@hotmail.com

છપાવેલી કૃતિ માટે કંઈ પુરસ્કાર અપાશે નહીં.

Disclaimer: Views expressed in the articles are of the contributors, writers, only. No responsibility is accepted by the honorary editor.

No Subscription:MATRUBHASHA can now be viewed on Shri Ratilal Chandaria's Gujarati dictionary website www.gujaratilexicon.com.

Printed edition will be continued to be sent to those who have already subscribed. But after their subscription has expired, they are requested not to send any renewal., but view MATRUBHASHA on the above mentioned website.

ગું જ ન

ૐ ભજન કરે તે જીતે ૐ**મકરન્દ દવે**

વજન કરે તે હારે રે મનવા !

ભજન કરે તે જીતે.

તુલસીદલથી તોલ કરો તો

બને પવન પરપોટો,

અને હિમાલય મૂકે હેમનો

તો મેરુથી મોટો.

આ ભારે હળવા હરિહરને

મૂલવવા શી રીતે ?

રે મનવા, ભજન કરે તે જીતે.

એક ઘડી તને માંડ મળી છે

આ જીવતરને ઘાટે,

સાચખોટનાં ખાતાં પાડી

એમાં તું નહીં ખાટે !

સ્ત્રેલીશ તું સાગરમોજે કે

પડ્યો રહીશ પછીતે ?

રે મનવા, ભજન કરે તે જીતે.

આવ, હવે તારા ગજ મૂકી,

વજન મૂકીને વરવા,

નવલખ તારા નીચે બેઠો

ઝા ત્રાજવડે તરવા ?

ચૌદ ભુવનનો સ્વામી આવે

અપટી ધૂળની પ્રિતે,

રે મનવા, ભજન કરે તે જીતે.

ૐ માટી ૐ**પ્રો. સુમન અજમેરી અમેરિકા**

પડી ભોલે ઝાઝી, અહીં તહીં બધે ચાટી ધૂળને

સપાટો જો વાલે ઊડી ડમરી ને વિવશ થઈ

ઝડે વર્ષાધારો, પીગળી જઈને ડોળતી બધે

અમૂલ્ય મામૂલી હડધૂત થતી હૂય સઘળે.

ચહે ના એને કો', નહીં જ કદપી હેત રળતી

સ્પર્શી અંગો વસ્ત્રો મલીન કરતી સાજ નવલાં

પડે જો ચક્ષુમાં રજકણ રૂપે પીડી પજવે

જીવાણુ પોષીને પદ પદ સડે ગંધ રૂગણા.

ગ્રહી દાણા ગર્ભે ખીલવી ફણગે પોષણ કરા

ધરા લીલુડીની જનની, સુષ્મા સૃષ્ટિ ભરની

બીડાથે નેત્રો જો , મિત ઢભુરતી ગોદ કબરે

જનેતા થઈ પોષે અગણિત જીવો કે યુગોથી

રહી તોષા પિંડા વસુધ રૂપ લઈ આદિ યુગથી

બની ગયા પૃથા સત રૂપ તણી આધત

થઈ.(આકારનાં અમીજળાંથી)

ૐ ઉલ્લાસના ઉત્સવની ઉજવણી ૐ**ભાનુભાઈ ત્રિવેદી, અમેરિકા**

આજ મારા હૈયે આનંદ અતિ ઉભરાય

આનંદ ઉભરાય અને મંગળ ગીતો ગવાય

પંડના સુખના સરવાળામાં

સાર સ્ફેજ ના દેખાય

સૌના સુખોના ગુણાકારમાં

ભગવાન ભલો ભળાય

એકલા એકલા ઉલ્લાસે

મુજથી ઉજાણી ના ઉજવાય

આનંદ સમુદાયમાં તો

અંતરે પરમાનંદ પમાય

પંડના સ્વાર્થમાં પરમાનંદ કદી ના પમાય

વ્યક્તિમાં સમષ્ટિ જે જુએ

તેને સાક્ષાત્કાર થાય

ગમતો ગુલાલ નિજ ગુંજે ખરે ના ભરાય

ગમતાનો કરીએ ગુલાલ તો કલ્યાણ થાય

એકલાના આનંદે કદી ના મહોત્સવ મનાય

સૌના આનંદ સમુદમાં

સંહિવારી ઉજાણી ઉજવાય

ૐ દિલને રજા ૐ**ક્યાપી**

ફાટે કે ન ફાટે તું, ચીરા કે ન ચીરા તું,

અરે દિલ ! તેં કર્યો બેહાલ, મારે કે ન મારે તું !

ભલે ધડકી રહે છાનું, ભલે બળી કોયલો થા તું,

ખરી જા તું મને તો શું ? ઠરી જા તું મને તો શું ?

રખે કાંટો તને લાગે, કમલ જાણી તને રાખ્યું,

પરંતુ તું જ કાંટો છે, ઊડી જા તું, ગળી જા તું !

દુનિયા છે તને ખારી, હવે છે તું મને ખારું,

તું કોઈનું નથી તો હું ન ત્હારો છું, ન ત્હારું તું !

જૂની પ્રીતિ ગઈ તૂટી, નથી તૂટી તણી બૂટી !

ખૂટી ગઈ વાટ દીવાની, પછી બળવું રહ્યું ઝાંચી ?

હવે બ્રહ્માંડમાં હું છું, હવે બ્રહ્માંડમાં તું છે,

પ્રીતિ તો આપણી એ છે મિલાવો આપણો એ છે,

દોડતાં દોડતાં ઠેસ

વાગી, ને

પવન પડી ગયો

ૐ સાત જનમનો નાતો કરીએ ૐ**ઉપેન્દ્ર સેઠ**

ચાલ, વસંત વાઘરે ઊડી

મબલખની કે વાતો કરીએ

મન ભિંજાવી ટહુકે ટહુકે

સાત જનમનો નાતો કરીએ

સુગંધ ખોબે ખોબે લઈને

મનસરવરમાં જળ ભરીએ

તું ને હું ત્યાં પાળે બેસી

ખેલ ખરો મદમાતો કરીએ.

રંગોની રસશોળ ઉડાડી

એકમેકના હૈયાં ભરીએ

લોલિ લાગણીઓના લયને

નસનસમાં લહેરાતો કરીએ

ગરમ ગરમ તવ આગળીઓમાં

લ્હાલ ભરીને હળીએ મળીએ

કોક અગોચર ગીત લઈને

મસ્ત પવનને ગાતો કરીએ

ૐ સાચ્ચેસાચ ! ૐ**ક્ષતા દિરાણી, અમદાવાદ**

કોઈક વાર એવું થાય

કે તું મને કહે

આજે હું બહુ ખુશ છું,

લે, આ લીલીછમ સાડી પહેર

મારે તને ખીલતી જોવી છે !

કોઈક વાર એવું થાય

કે તું મને કહે, ચાલ આપણે હૈયું ભરીને

આ ઉછળતાં સમુદ્રનાં મોજાં ગણીએ

આપણા સ્પર્શને

આ સુંવાળી રેતીમાં વીટી દઈએ.

કોઈક વાર એવું થાય

કે તું મને કહે

મારી આ થાકેલી ક્ષણોને

તારી પાંપણો નીચે સંતાડી દે

તારા પાલવમાં પારિજાત ભરીને

વીટી લે મને આખો

કોઈ વાર એવું થાય ?

કોઈક વાર તો એવું થાય ?

સાચ્ચેસાચ થાય !

ૐ જોઈ લે ૐ**રમેશ પારેખ (૭ અક્ષરનું નામ)**

આંખને મૂર્ખ કહો કે કહો અઠંગ તમે

એ જ દ્વિધાથી રહો છો હંમેશ તંગ તમે

ઊંધે છે કોણ આ ઘસઘસાટ તમારામાં

બની ગયા છે અરે, કોઈનો પલંગ તમે.

ચરણમાં ચાર ભીતોનો પ્રવાસ સંકેલી

બધી દિશાને બનાવી દીધી અપંગ તમે

એક અફવા અફીણ જેમ ગટગટાવીને

પૂરો છો પાંપણ વચ્ચે અનેક રંગ તમે

હવામાં, શબ્દમાં, ધરમાં, સમયમાં, લોહીમાં

અનેક મોરચે ખેલી રહ્યા છો જંગ તમે

તમારા હાથમાં બાવન સમુદ્ર કેદ છે

ને તૃષાથી વલોવાવ છે સળંગ તમે

વેશ માણસનો તમે પહેર્યો છે આ નાટકમાં

કરો છો ભવ્ય અભિનયથી સૌને દંગ તમે

વિજ્ઞાનના અગ્નિમાં ધર્મ આચાર્ય રજનિશ

હું યાદ કરું છું, માણસજાતના ઈતિહાસની સહુથી પહેલી ઘટના. કહેવાય છે કે જ્યારે આદમ અને ઈવને સ્વર્ગના રાજમાંથી બહાર કાઢી મૂકવામાં આવ્યાં ત્યારે દ્વારમાંથી નીકળતાં આદમને ઈવને જે સહુથી પહેલા શબ્દ કહ્યા હતા તે હતા, 'આપણે એક બહુ જ મોટી ક્રાંતિમાંથી પસાર થઈ રહ્યા છીએ.' ખબર નથી પ્રથમ મનુષ્યે આ ક્યારેય કહેલું હતું કે નહિ, પણ ન કહ્યું હોય તો પણ એના મનમાં તો આ ભાવ જ રહ્યા હશે. એક તદ્દન જ અજ્ઞાત જગતમાં તે પ્રવેશ કરી રહ્યો હતો. જે પરિચિત હતું તે પાછળ રહી જતું હતું, અને જે જરાયે પરિચિત ન હતું તેવા અજાણ્યા, અદીઠા જગતમાં એને જવું પડતું હતું. અજ્ઞાત સાગરમાં નાવ વહેતી મૂકતી વખતે એવું લાગે તે બહુ જ સ્વાભાવિક છે. અને આ ભાવનો અનુભવ માણસને દરેક યુગમાં થાય છે, કારણ કે જીવનનો વિકાસ તો નિરંતર જ્ઞાતમાંથી અજ્ઞાતમાં છે.

જે જ્ઞાત બની જાય છે એને છોડવું પડે છે, જેથી અજ્ઞાત છે તે પણ જ્ઞાત થઈ શકે. જ્ઞાનની જ્યોતિ જ્ઞાતથી અજ્ઞાતમાં પગ મૂકવાના સાહસથી જ પ્રજ્વલિત અને પરિવર્તિત બને છે. જે જ્ઞાત પર અટકી પડે છે તે અજ્ઞાત પર જ અટકી પડે છે. જ્ઞાત પર અટકી જવું તે જ્ઞાનની દિશા નથી. જ્યાં સુધી માનવ પૂર્ણ ન બની જાય ત્યાં સુધી હંમેશાં પુરાણા ને પરિચિતને વિદાય આપતા રહેવું પડશે. અને નવા ને અપરિચિતનું સ્વાગત કરવું પડશે. નવા સૂર્યના ઉદય માટે રોજ પરિચિત જૂના સૂર્યનો અસ્ત થવો જરૂરી છે. પછી સંક્રાન્તિને સમયે રાતના અંધકારમાંથી પણ પસાર થવું પડે છે. વિકાસની આ પ્રક્રિયા નિઃસંદેહ ઘણી કષ્ટપ્રદ છે, પરંતુ પ્રસવપીડા વિના કોઈ જન્મ પણ થતો નથી.

આપણે પણ આ પ્રસવપીડામાંથી પસાર થઈ રહ્યાં છીએ. આપણે પણ એક અભૂતપૂર્વ ક્રાંતિમાંથી પસાર થઈ રહ્યાં છીએ. કદાચ માનવીય ચેતનામાં આવી અમૂલ્ય ક્રાંતિનો સમય આ પહેલાં ક્યારેય આવ્યો નહોતો. નાનામોટા અર્થોમાં તો પરિવર્તન હંમેશાં થતું રહે છે, કારણ કે પરિવર્તન વિના તો કોઈ જીવન સંભવિત નથી. પણ પરિવર્તનની આ સતત ચાલતી પ્રક્રિયા ક્યારેક તો બાષ્પીકરણના ઉત્કલનબિંદુ પર પહોંચી જાય ત્યારે તો આમૂલ્ય ક્રાંતિ બની જ આવે છે. આ સમય મનુષ્યને એક એવા જ ઉત્કલનબિંદુ પર લઈ આવ્યો છે. આ ક્રાંતિથી એની ચેતના એક સાવ નવા જ પરિમાણમાં ગતિમય થવા માટે તૈયાર થઈ રહી છે.

આપણી યાત્રા હવે એક બહુ જ અજ્ઞાત માર્ગ પર થાય તે સંભવિત છે. જે કાંઈ જ્ઞાત છે તે છૂટી રહ્યું છે, અને જે પણ પરિચિત ને જાણેલું, સ્વીકારેલું છે તે વિલીન થઈ રહ્યું છે. સદાથી ચાલ્યાં આવતાં જીવનમૂલ્યો ખંડિત થઈ રહ્યાં છે અને પરંપરાની કડીઓ તૂટી રહી છે. નક્કી આ કોઈક બહુ જ મોટી ઇલાંગની પૂર્વતેયારી છે. અતીતની ભૂમિમાંથી ઊભડી રહેલાં આપણા મૂળિયાં કોઈક નવી ભૂમિમાં સ્થાનાન્તરિત થવા ઈચ્છે છે. પરંપરાઓનાં તૂટી પડતાં જૂનાં ભવનો કોઈક નવાં ભવનો માટે સ્થાન ખાલી કરી રહ્યાં છે.

આ બધા વચ્ચે હું માણસને જીવનનાં બિલકુલ જ અજ્ઞાત રહસ્યદારો પર પ્રહાર કરતો જોઉં છું. જે પરિચિત અને વર્તુળાકાર ગતિથી જેના પર બહુ ચાલવામાં આવ્યું છે તે માર્ગો હવે ઉજ્જડ થઈ રહ્યાં છે. અને ભવિષ્યના અત્યંત અપરિચિત તથા અંધકારપૂર્ણ માર્ગોને પ્રકાશિત કરવાની ચેષ્ટા ચાલી રહી છે. આ શુભ વાત છે, અને મને ઘણી આશાઓ છે. કારણ કે, આ બધા પ્રયત્નો એ વાતના સુ-સમાચાર છે કે માણસની ચેતના કોઈક નવું આરોહણ કરવા ઈચ્છે છે. આપણે વિકાસના કોઈક સોપાનની નજીક છીએ. માણસ હવે જે હતો તે નહિ રહે, કાંઈક બનવાનું છે, કંઈક નવું બનવાનું છે.

જેમની પાસે દૂર જોનારી આંખો છે તે જોઈ શકે છે અને જેમની પાસે દૂરનું સાંભળનારા કાન છે તે સાંભળી શકે છે. બીજા જ્યારે તૂટે છે ત્યારે પોતાના અંકુરને તે સૂર્યની શોધમાં ભૂમિની ઉપર મોકલે છે. તે વખતે જેવી ઉચ્છ્વાસવળ તેની અંદર થાય છે તેવી ઉચ્છ્વાસવળનો આપણે પણ સામનો કરી રહ્યા છીએ. એમાં ગભરાવાનું, ચિંતાતુર થવાનું કોઈ જ કારણ નથી. આ અરાજકતા સંક્રાંતિકાલીન છે.

આ વસ્તુની ભયથી પાછા વળી જવાની વૃત્તિ આત્મઘાતી છે. અને પાછા વળી જવાનું તો કદી શક્ય પણ નથી હોતું. જીવન કેવળ આગળની દિશામાં જ જાય છે. સવાર થતાં પહેલાં જેમ અંધકાર વધુ ઘેરો થઈ જાય છે તેવી જ રીતે નવા જન્મ પહેલાં અરાજકતાની પીડા પણ બહુ જ સઘન બની જાય છે.

આપણી ચેતનામાં થઈ રહેલી આ બધી ઉચ્છ્વાસવળ અરાજકતા, ક્રાંતિ અને નવા જન્મની સંભાવનાનું કેન્દ્ર અને આધાર વિજ્ઞાન છે. વિજ્ઞાનના

પ્રકાશે આપણી આંખો ઉઘાડી છે અને આપણી ઊંઘ ભાંગી નાખી છે. એણે જ આપણી પાસેથી આપણાં ઘણાં દીર્ઘપોષિત સ્વપ્નો છીનવી લીધાં છે અને ઘણાં વસ્ત્રો પણ ! અને આપણને આપણી પોતાની સામે જ નમ્ન કરીને ઊભા કરી દીધા છે. જાણે કોઈએ આપણને ઢંઢોળીને અડધી રાતે જગાડી દીધા હોય એવી રીતે વિજ્ઞાને આપણને જગાડી દીધા છે.

વિજ્ઞાને માણસનું બચપણ છીનવી લીધું છે અને એને પ્રૌઢતા આપી છે. એની જ શોધો અને નિષ્પત્તિઓએ આપણને પરંપરાગત, રૂઢિબદ્ધ ચિંતનથી મુક્ત કર્યાં છે. વસ્તુતઃ એ ચિંતન નહોતું પણ કેવળ ચિંતનનો મિથ્યા આભાસ હતો, કારણ કે જે વિચાર સ્વતંત્ર ન હોય તે વિચાર જ નથી હોતો. અનેક સદીઓની જે અંધ માન્યતાઓ કરોળિયાંના જાળાંની જેમ આપણને ઘેરી વળી હતી તેને તેણે તોડી નાખી છે, અને મુનુષ્યનું મન માન્યતાની તુરંગમાંથી મુક્ત થઈ વિવેક તરફ ગતી કરી શકે તેવું હવે શક્ય બન્યું છે.

ગઈ કાલ સુધીના ઈતિહાસને આપણે માન્યતાકાળ કહી શકીએ, હવે આવનારો સમય વિવેકનો હશે. માન્યતામાંથી આ વિવેકમાં આરોહણ એ જ વિજ્ઞાનની સૌથી મોટી ટેણ છે. આ કેવળ માન્યતાઓનું પરિવર્તન નથી પણ માન્યતાઓમાંથી મુક્તિ છે. માન્યતાઓ તો હંમેશાં બદલાતી રહે છે. પુરાણી માન્યતાઓની જગ્યા નવી માન્યતાઓ લે છે. પણ આજે વિજ્ઞાન દ્વારા જે સંભવિત બન્યું છે તે એકદમ જ અભિનવ છે. જૂની માન્યતાઓ ચાલી ગઈ છે અને નવીનું આગમન થયું નથી ! પુરાણી શ્રદ્ધાઓ મરી ગઈ છે અને નવી શ્રદ્ધાઓનો આવિર્ભાવ થયો નથી. આ રિક્તતા અભૂતપૂર્વ છે.

શ્રદ્ધા બદલાઈ નથી, શૂન્ય થઈ ગઈ છે. શ્રદ્ધાશૂન્ય, માન્યતાશૂન્ય ચેતનાનો જન્મ થયો છે. માન્યતાઓ બદલાય તો તેથી કોઈ મૂળભૂત ફરક પડતો નથી, એકની જગ્યાએ બીજી આવી જાય છે. નનામી લઈ જતી વખતે લોકો ખભા બદલે છે, એવું જ એ પરિવર્તન છે. માન્યતાની વૃત્તિ તો ચાલુ જ રહે છે. પણ મૂળ વાત માન્યતાના વિષય વસ્તુની નથી, માન્યતાની વૃત્તિની છે. વિજ્ઞાને માન્યતાને બદલી નથી, એણે તો માન્યતાની વૃત્તિને જ તોડી નાખી છે. માન્યતાની વૃત્તિ જ અંધ અનુગામનમાં લઈ જાય છે. અને તે જ પક્ષપાતો વડે ચિત્તને બાંધે છે. અને જે ચિત્ત પક્ષપાતથી બંધાયેલું હોય છે તે સત્યને જાણી શકતું નથી. સત્ય જાણવા માટે તો નિષ્પક્ષ હોવું જરૂરી છે.

જે ચિત્ત કાંઈ પણ માની લે છે તે એને જાણવાથી વંચિત રહે છે. તે માનવું જ તેનું બંધન બની જાય છે. જ્યારે સત્યના સાક્ષાત્ માટે તો ચેતનાનું મુક્ત હોવું આવશ્યક છે. માન્યતા નહિ, વિવેક જ સત્યના દ્વાર સુધી લઈ જવાને શક્તિમાન છે. અને વિવેકના જાગરણમાં માન્યતા જેવી મોટી બીજી કોઈ બાધા નથી.

આ વાત યાદ રાખવા જેવી છે કે જે માણસ માની લે છે તે કદી શોધ કરતો નથી. શોધ તો શંકામાંથી થાય છે, શ્રદ્ધામાંથી નહિ. સમસ્ત જ્ઞાનનો જન્મ સંદેહમાંથી થાય છે. સંદેહનો અર્થ અવિશ્વાસ નથી. અવિશ્વાસ તો વિશ્વાસનું જ નિષેધાત્મક રૂપ છે. શોધ ન તો વિશ્વાસમાંથી થાય છે, ન અવિશ્વાસમાંથી. એને માટે તો સંદેહની સ્વતંત્ર ચિંતનશા જોઈએ. મત્ર સંદેહ જ સત્યજોજનો પ્રશ્ન ખુલ્લો કરે છે.

વિજ્ઞાને જે કહેવાતું જ્ઞાન પ્રચલિત અને સ્વીકૃત હતું તેના પર સંદેહ કર્યો, અને સંદેહે સંશોધન માટે બારણાં ખોલી દીધાં. માનવી જેમ જેમ માન્યતાઓ કે અંધ માન્યતાઓમાંથી મુક્ત બન્યો તેમ તેમ વિજ્ઞાનનાં ચરણ સત્ય તરફ આગળ વધ્યાં. વિજ્ઞાનનો ન તો કશા પર વિશ્વાસ છે ન તો કશા પર અવિશ્વાસ. એ તો પક્ષપાતરહિત છે.

જ્ઞાન સિવાય, પ્રયોગજન્ય જ્ઞાન સિવાય, બીજું કશું જ માનવાની ત્યાં તૈયારી નથી. તે આસ્તિક પણ નથી ને નાસ્તિક પણ નથી. એની કોઈ પૂર્વમાન્યતા નથી. તે કશું સિદ્ધ કરવા ઈચ્છતું નથી. સિદ્ધ કરવા માટે તેની પોતાની કોઈ ધારણા નથી. તે તો જે સત્ય છે તેને જ જાણવા ઈચ્છે છે. આ જ કારણે વિજ્ઞાનના પંથો કે સંપ્રદાયો બન્યા નથી અને તેની નિષ્પત્તિઓ સાર્વજનિક બની શકી છે.

જ્યાં પૂર્વધારણાઓ અને પૂર્વપક્ષપાતોથી પ્રારંભ થાય છે ત્યાં છેવટ જતાં સત્ય નહિ, સંપ્રદાય જ હાથમાં રહી જાય છે. અજ્ઞાન અને અંધપણામાં સ્વીકારેલી કોઈપણ ધારણા સાર્વલૌકિક બની શકતી નથી. સાર્વલૌકિક તો ફક્ત સત્ય જ બની શકે છે. આ કારણે જ વિજ્ઞાન એક છે, પણ કહેવાતા ધર્મો અનેક છે, અને પરસ્પર વિરોધી છે. ધર્મ પણ જે દિવસે માન્યતાઓ પર નહિ પણ શુદ્ધ વિવેક પર આધારિત હશે તે દિવસે અપરિહાર્ય રીતે તે એક બની જશે. માન્યતા અનેક હોય શકે છે, વિવેક એક જ હોય છે.

અસત્ય અનેક હોય શકે છે, સત્ય એક જ હોય છે.

વિજ્ઞાને એક ત્રીજો વિકલ્પ આપ્યો છે. એવું સંભવિત બન્યું છે કે કોઈ માણસ આસ્તિક કે નાસ્તિક, બેમાંથી કોઈ જ ના હોય, તે કોઈ માન્યતા વડે પોતાને બાંધે નહિ. જીવનસત્યના સંબંધમાં તે પરંપરા ને પ્રચાર વડે એના અજાગૃત મનમાં રેડવામાં આવેલી ધારણાઓમાંથી પોતાને મુક્ત કરી લે. સમાજ અને સંપ્રદાય દરેક માણસના ચિત્તના ઊંડા પડોમાં અત્યંત અબોધ અવસ્થામાં જ પોતાની સ્વીકૃત માન્યતાઓ પ્રવેશ કરાવવા માંડે છે.

હિન્દુ, જૈન, બૌદ્ધ, ઈસાઈ કે મુસલમાન પોતપોતાની માન્યતાઓ અને વિશ્વાસો બાળકોના મનમાં રેડી દે છે. નિરંતર પુનરુક્તિ અને પ્રચારથી ચિત્તના અજાગૃત પડોમાં તેનાં મૂળ દટપણે રોપાઈ જાય છે, અને પછી તેવી વ્યક્તિ સ્વતંત્ર ચિંતન માટે લગભગ પંગુ જેવી થઈ જાય છે. માણસો સાથે એમની અબોધ અવસ્થામાં કરવામાં આવેલો આ અનાચાર માણસની વિરુદ્ધ કરવામાં આવેલા મોટામાં મોટા પાપમાંનું એક પાપ છે. ચિત્ત આ રીતે પરતંત્ર અને માન્યતાઓના માળખામાં કેદ થઈ જાય છે. પછી એની ગતિ પાટા પર દોડતા વાહનોના જેવી થઈ જાય છે. પાટા એને જ્યાં લઈ જાય ત્યાં તે જાય છે. અને એને એવો ભ્રમ થાય છે કે હું જઈ રહ્યો છું. બીજાની પાસેથી મળેલી માન્યતાઓ જ એના વિચારોમાં પ્રગટ કે પ્રચ્છન્ન રૂપે હોય છે, પણ ભ્રમ એને એમ રહે છે કે આ વિચાર તેના પોતાના છે. માન્યતા તાંત્રિકતાને જન્મ આપે છે અને ચેતનાના વિકાસ માટે તાંત્રિકતાથી વધારે ઘાતક બીજું શું હોઈ શકે ?

માન્યતામાંથી પેદા થયેલી માનસિક ગુલામી અને જડતાના કારણે માણસની ગતિ ઘણીના બળદ જેવી થઈ જાય છે. એ માન્યતાઓના વર્તુળમાં જ ફરતો રહે છે અને કદી સ્વતંત્ર રીતે વિચાર કરી શકતો નથી. વિચારવા માટે સ્વતંત્રતા જોઈએ અને ચિત્તની પૂર્ણ સ્વતંત્રતામાં જ પ્રસુત વિચારશક્તિ જાગૃત થાય છે. વિચારશક્તિનો પૂર્ણ આવિર્ભાવ જ સત્ય સુધી લઈ જાય છે.

વિજ્ઞાને મનુષ્યની માની લેવાની વૃત્તિ પર પ્રહાર કરીને બહુ જ મોટો ઉપકાર કર્યો છે. આ રીતે તેણે માનસિક સ્વતંત્રતાનો પાયો નાખ્યો છે. એમાંથી ધર્મનો પણ એક નવો જન્મ થશે. ધર્મ હવે માન્યતા પર નહિ, વિવેક પર આધારિત થશે. શ્રદ્ધા નહિ, જ્ઞાન જ એનો પ્રાણ બનશે. ધર્મ પણ હવે વસ્તુતઃ વિજ્ઞાન જ હશે. વિજ્ઞાન પદાર્થોનું વિજ્ઞાન છે, ધર્મ ચેતનાનું વિજ્ઞાન બનશે. હકીકતમાં સમ્યક્ ધર્મ હંમેશાં વિજ્ઞાન જ રહ્યો છે.

મહાવીર, બુદ્ધ, ઈસુ, પર્તજલિ કે લાઓ ત્સેની અનુભૂતિઓ માન્યતા પર નહિ વિવેકપૂર્ણ આત્મપ્રયોગો પર જ નિર્ભર હતી. એમણે જે જાણ્યું હતું તે જ માન્યું હતું. માનવાનું પહેલું નહોતું આવતું, અંતરમાં આવતું હતું. શ્રદ્ધા આધાર નહિ, શિખર હતી. આધાર તો હતો જ્ઞાનનો. જે સત્યોની તેમણે વાતો કરી તે કેવળ તેમની ધારણાઓ નથી પણ સ્વાનુભૂતિ પ્રત્યક્ષ છે. એમની અનુભૂતિઓમાં પણ ભેદ નથી. એમના શબ્દો ભિન્ન છે પણ સત્ય ભિન્ન નથી. સત્યો તો ભિન્ન ભિન્ન હોઈ પણ શકે નહિ, પણ એવો વૈજ્ઞાનિક ધર્મ કેટલીક અતિ માનવીય ચેતનાઓ સુધી જ સીમિત રહ્યો છે. એ લોકધર્મ બન્યો નથી. લોકધર્મ તો અંધ વિશ્વાસ પર જ બન્યો છે. વિજ્ઞાનના પ્રહારો અંધવિશ્વાસ પર આધારિત ધર્મને નિષ્પ્રાણ કરી રહ્યા છે. એ વાસ્તવિક ધર્મના ક્ષિતમાં છે. વિવેકનો કોઈપણ વિજય થવટે જતાં વાસ્તવિક ધર્મના વિરોધમાં હોઈ શકતો નથી. વિજ્ઞાનના અગ્નિમાં અંધ વિશ્વાસોનો મેલ કચરો સળગી જશે અને ત્યારે જ ધર્મ વધુ ઉજ્જવળ રૂપે પ્રગટ થશે.

ધર્મનું સ્વર્ણ વિજ્ઞાનની આગમાં શુદ્ધ થઈ રહ્યું છે અને ધર્મ જ્યારે પોતાની પૂરી શુદ્ધિમાં પ્રગટ થશે ત્યારે મનુષ્યના ચેતના જગતમાં એક અત્યંત સૌભાગ્યપૂર્ણ સૂર્યોદય થશે. પ્રજ્ઞા અને વિવેક પર આરૂઢ ધર્મ નક્કી માણસને અતિમાનવીય ચેતનામાં પ્રવેશ કરાવી શકે છે. એના સિવાય માણસની ચેતના પોતાનું અતિદમ્ભણ કરી શકતી નથી. અને જ્યારે મનુષ્ય પોતાનું અતિદમ્ભણ કરે છે ત્યારે તે પ્રભુ સાથે એક બની જાય છે.

જૂનું માનસ અકબંધ

મનુભાઈ પંચોળી

(‘આઝાદીની મશાલ’ માંથી, સંપાદક: મહેન્દ્ર મેઘાણી)

ગાંધીજીએ ‘હિંદ સ્વરાજ’માં કહ્યું છે કે ‘અંગ્રેજોએ હિન્દુસ્તાન જીત્યું નથી પણ આપણે જ તેમને સોંપી દીધું છે.’ ભારે માર્મિક અને કડવું લાગે તેવું, છતાં અંદરથી સાચું વાક્ય છે. તે દિવસે સાચું તેટલું જ આજે પણ સાચું. અંગ્રેજો થોડા હતા અને આપણે અસંખ્ય હતા. આ થોડાએ અસંખ્યને કેમ કરાવ્યા ? આ થોડા અંગ્રેજોને લશ્કરના સિપાહીઓ ને વહીવટદારો કોણે પૂરા

પાડ્યા ? આપણે જ એમના સિપાહી બન્યા, એમના વહીવટદાર થયા. તેનો અર્થ એ કે આપણે જ એમને આપણો દેશ સોંપી દીધો.

આઝાદી આવી, અંગ્રેજો ગયા, જમાનો બદલાતો ગયો પણ આપણે ન બદલાયા. ન્યાતજાતના તે જ ડૂંડાળા, તે જ ધાર્મિક રૂઢિઓ ને કુરિયાજો, તે જ અંધશ્રદ્ધાઓ, તે જ પરલોક પરાયણતા, આ લોક વિષે તે જ ભેદરકારી, આ બધાં અપલક્ષણો સાથે આપણે નવું બંધારણ, ને નવી રાજકીય પદ્ધતિ તો લાવ્યા પણ આપણે તો જૂના ને જૂના જ રહ્યા. પહેલાં તો ફક્ત વર્ણવ્યવસ્થા ને જ્ઞાતિઓજ હતા પણ હવે તેમાં નવો વાદ, ‘અનામતવાદ’ ઉમેરાયો. હવે એક વ્યક્તિ સમાજના સર્વ માટે નહિ પણ કણબી માટે કણબી, પાટીદાર માટે પાટીદાર, ગરાસદાર ગરાસદાર માટે, ભણેલા, ખરી રીતે ભૂલેલા, ભણેલા માટે. બધું જૂનું માનસ અકબંધ રહ્યું, વિકસિત બન્યું.

અંગ્રેજો ગયા, ગોરા સાહેબોને બદલે ઘઉંવણાં સાહેબો આવ્યા. તે આપણા મુનીમ છે, રાજ્ય આપણું છે, તે આપણા લાભમાં ચાલે છે, તે જાતની જાગૃતિ નથી. જ્ઞાન કે અભ્યાસ નથી. રાજકારણનું પાયાનું જ્ઞાન સૌને મળે તેવા પ્રજાકીય પ્રોટેક્શનની જરૂર છે. તે માટે આપણે જૂના વિચારો, જૂના આચારો, જૂની વર્ણવ્યવસ્થા, એવું ઘણું ઘણું બદલવું પડશે. નહીતર એ જ મતદાનથી નબળાં તત્ત્વો સત્તા પર આવશે. અંગ્રેજોને આપણે જ આપણો દેશ સોંપી દીધેલો તેમ આજે દેશ જ્ઞાતિવાદ અને અંધશ્રદ્ધાને સોંપી દીધો છે.

લોકશાહી તો એવું ઝાડ છે જેનો રસ પાંદડે પાંદડે, ડાળીએ ડાળીએ, મૂળિયામાં, થડમાં બધે ઉતરેલો હોય. પરંતુ આપણી લોકશાહી કેવળ રાજકીય લોકશાહી છે. સામાજિક લોકશાહી હજી જન્મી નથી. શું શેઠ અને ગુમાસ્તા વચ્ચે લોકશાહી છે ? ગરીબ અને તવંગર વચ્ચે લોકશાહી છે ? ધર્મગુરૂ અને શ્રદ્ધાળુઓ વચ્ચે લોકશાહી છે ? આ રીતે માત્ર રાજકીય લોકશાહી હોય તે કેમ ટકી શકે ?

ભાર ઊતારવો જોઈએ

એક દત્તકથા

ભારતના સ્વાતંત્ર્ય પહેલાંની આ વાત છે. તે સમયે સૌરાષ્ટ્રમાં નાનામોટા ૨૨૦ રજવાડાં હતાં. મોટા ભાગના એક જ ગામના રજવાડાં હતા. પણ એક જ ગામનો રાજા પણ ઠાઠથી રહેતો અને દરબાર ભરતો. રાજાની જેમ રાજ ચલાવતો. એને વઝીર, કારભારી, મંત્રી, સેનાપતિ સૌ હોય.

આવો એક રાજા ગામની બહાર ફરવા નીકળેલો. તે સમયે વગડામાં એક વૃદ્ધ ડોસીમાએ ચડાયા (ગાયના છાણના પોદળા તડકામાં સૂકાઈ ગયા હોય તેને ચડાયા કહે) ભેગા કરીને તેના સૂંડલામાં ભરેલા. સૂંડલો જરા ભારે થઈ ગયેલ એટલે તેમનાથી ઉપાડીને માથે મૂકાતો નહોતો. તેમની નજર રાજા પર પડી. રાજા સાદા પહેરવેશમાં જ હતો એટલે ખબર ન પડે કે આ રાજા છે. ડોસીમાએ હાક મારીને તેને બોલાવ્યો, ‘એ જુવાન, ભઈલા, મને આ સૂંડલો જરા માથા પર ચઢાવી દે ને.’

રાજાને સમજાયું કે ડોસીમાએ એને ઓળખ્યો નથી નહિતર કદાચ આ રીતે વાત ન કરે. તેણે હસીને સૂંડલો ડોસીમાને માથે ચડાવી દીધો. પોતે રાજા થઈને પણ નમ્રતાથી આવું કામ કર્યું તે વાતનો તેને મનમાં ગર્વ થયો. સાંજે વઝીર તેને મળવા આવ્યો ત્યારે એ વાત તેણે વઝીરને હોશથી કહી સંભળાવી. તેને હતું કે આ વાત સાંભળીને વઝીર તેને શાબાશી આપશે. પણ વઝીરે તો કહ્યું, ‘મહારાજ, આપને જો વાંધો ન હોય તો મારા વઝીરપદેથી હું રાજીનામું આપવા ઈચ્છું છું.’

રાજાને આંચકો લાગ્યો. તેણે દલીલ કરી, ‘પણ એમાં મેં એવું તે ખોટું શું કર્યું છે ? એક રાજા તરીકે મારી તો ફરજ ગણાય કે એ ડોસીમાને માથે સૂંડલો મૂકવામાં મદદ કરું.’

‘મહારાજ, માફ કરજો, પણ આપની સમજશક્તિમાં કંઈક ઊણપ છે.’

‘કેવી ઊણપ ?’

‘વૃદ્ધવસ્થા એ તો નિવૃત્તિનો, પ્રભુભજનનો સમયકાળ છે. કોઈના પણ કુટુંબમાં, સમાજમાં કે આપની પ્રજામાં કોઈપણ વૃદ્ધને માથે ભાર હોય તો કુટુંબના સશક્ત સભ્યોની, સમાજના મોવડીઓની કે રાજાની એ ફરજ ગણાય કે જઈને એ ભાર ઊતારવો જોઈએ. એને બદલે આપે એ ડોસીમાને માથે ભાર ચડાવ્યો ! એક રાજાને આ ન શોભે.’

રાજાને તેની ભૂલ સમજાઈ. તેણે તરત જ એક માણસ મોકલીને એ ડોસીમા ક્યાં રહે છે તેની ભાળ કઢાવી. પછી પોતે જ સામે ચાલીને તેની પાસે ગયા. તેની માફી માગી અને તેને શેષ જિવનમાં પેટ ભરવા માટે આવું કોઈ કામ ન કરવું પડે તે માટે તેને આજીવિકા બાંધી આપી.

ધર

-પ્રવીણ પટેલ 'શશી' અમેરિકા

દુનિયાનો છેડો ધર. પણ, ધર છેડી આવેલાનો છેડો ક્યાં?

કિરીટ કામદાર મૂળ તો ગણદેવીના, પરંતુ વખાના માર્યા કલકત્તા જઈ વસેલા. ત્યાંથી વળી બિસ્વા બાંધી કેનેડા પહોંચેલા. કાયદાની છટકભારી ગોતી એ અમેરિકામાં પેસી ગયા. હજી એમની પાસે જૂનો દોરી-લોટો છે અને એમણે એ દિવાનખાનામાં કાચના કેબિનેટમાં સાચવીને રાખેલો છે. 'જૂનું ચાલે જન્મારો અને નવું દોડે નવ દહાડા', એ એમનાં પત્ની બરાબર જાણે છે. નામ આધુનિક કમલનયના, પણ સાડીનો છેડો હજી ગુજરાતી ઢબે નાંખે છે, ચકરી અંબોડી વાળી ફૂલ અચૂક નાંખવાનું અને ભાલે પાવલી ચાંલ્લો પણ કરવાનો.

રામજીભક્તાની મોટેલમાં ધણી-ધણિયાણી શરૂમાં કામ કરતાં હતાં. મોટેલ એટલે રેનબસેરા, દેશની ધર્મશાળા. ફ્રે એટલો કે આ સાફસુથરી, અને સગવડ પણ પૂરેપૂરી હોય. રાત, બે-ચાર દી, માણસ રોકાય, નિયત ભાડું આપે અને જતો રહે, ચાદરો, ટુવાલો, રૂમલો વગેરેની કિરીટભાઈ લોન્ડ્રી અને ઈસ્વી કરે. રામજીભાઈને કામ હોય ત્યારે એમને મેનેજરની ટોપી પહેરાવે. કમલનયનાને મોટેલની રૂમો-બાથરૂમો સાફ કરવાની સવારમાં બન્ને વ્યસ્ત, પછી રાહત. મોટેલમાં જ એમને એક રૂમ કાઢી આપેલી. આ એમનું ધર. છંડછંડા બે માણસને જોઈએ પણ શું? વસ્તારવાળાની હાલત જોતાં બન્ને સામસામી હસતાઈ ભલું થયું. નથી કોઈ જંજાળ, સુખે ભજશું સદા શ્રીગોપાલ. ભકિતનો સંગ રામજીભાઈને લાગ્યો. પૈસાથી અકળાયેલા, કડદો કરી, કિરીટભાઈને મોટેલ પધરાવી, ભારત ચાલ્યા ગયા. આ વાતને વર્ષો વીતી ગયા.

આંગણનું મેપલનું વૃક્ષ ફૂલ્યુંફાલ્યું હતું. ન્યૂ ઓર્લિન્સની હવા એને સદી ગઈ હતી. કાળી અને ગરીબ પ્રજાનાં બિસ્સાને ધ્યાનમાં રાખી નક્કી કરેલા કમ દરને કારણે ફ્રેચક્યાર્ટર વિસ્તારની આ મોટેલમાં ધરાકી ઠીકઠીક રહેતી હતી. કિરીટભાઈને આજે તો અહીં ત્રીસ વર્ષ થઈ ગયાં હતાં.

ખુદ માલિક અને ખુદ મજૂર, કરકસરને કારણે કિરીટભાઈને હવે પૈસાની કોઈ કમી નથી. મોટેલમાં વચ્ચે એમનો આવાસ અને ઓફિસ હતી. આમાં કોઈ ફેરફાર એમણે કર્યો ન હતો. પરંતુ બન્ને તરફની આઠ રૂમો ઉપર બીજી આઠ નવી બંધાવી હતી. જૂની-નવી થઈ હવે કુલ ૩૬ રૂમો હતી. જ્યાં રહ્યા તે ધર. કિરીટભાઈને આ જગ્યા પ્રત્યે માયા થઈ ગઈ હતી. જ્યાં રખ્યા એમાં એ ભોમવાળાનો પણ ભાગ, કિરીટભાઈ વિસ્તારનાં સમાજકલ્યાણ કાર્યોમાં છૂટથી પૈસા આપતા. જ્યાં જરૂર ત્યાં એ અચૂક હાજર જ હોય.

હથેળી જેવું ન્યૂ ઓર્લિન્સ શહેર, નજીકમાં જ અખાત, જમીનનું સ્તર પાણી કરતાં નીચે. ફરતે લાંબી દિવાલો અને મોટી પાળીઓ બાંધી નગરને સુરક્ષિત બનાવાયું હતું. હોલેન્ડ જેવી રચના કામચાબ નીવડી હતી. ધાંધલ-ધમાલ ખાસ નહીં. દરેક પોત પોતાનામાં મસ્ત. ડ્રમ, ટ્રમ્પેટ અને કોરોનેટની સંગતવાળાં જાઝ મ્યૂઝિક સાથે વિશિષ્ટ હુલક અને માર્દવભર્યા લયવાળાં ગાનની ભારમાં રાત્રે બરાબરની રમઝટ બોલતી. કિરીટભાઈ પણ આ 'રિધમ બ્લૂ'નાં આશિક બની ગયા હતા.

૧૯૩૮નો ટોર્નેડો અને ૧૯૪૧નું બ્લિઝર્ડ આ શહેરની મહત્વની ઘટના હતી. ખેદાનમેદાન થયેલું શહેર પાછું બેઠું થઈ ગયું. વર્ષોવર્ષ ઉજવાતો 'માડી ગ્રાસ ફેસ્ટિવલ' આ શહેરની પહેચાન હતી. આખું નગર ગલીઓમાં ઊમટે. અર્ધનગ્ન ઝબૂકિયા પોશાકો ધારણ કરેલી સ્ત્રીઓ મદમસ્ત બની કિકિયારીઓ પાડતાં સૂટેડ-બૂટેડ હેટ પહેરેલા પુરૂષો સાથે નાચે અને કૂટે. એક દિવસની રંગત પછી પાછું બંધું શાંત થઈ જાય.

પણ, શાંત સરોવરમાં પથ્થર પડ્યો અને આખા શહેરનો જીવ પડીકે બંધાઈ ગયો. વારેવારે ટી.વી.માં બતાવાતાં લાલ-પીળાં ચકરડાં જોતાં કિરીટભાઈ ચકરાવામાં પડી ગયા.

'સાંભળો છો, ખાવાપીવાનું છે કે નહીં? પહેલું આ પતાવો, ટેલિવિઝન પછી જુઓ તો ના ચાલે?'

'આટલા વર્ષે પણ નયના તું ના સુધરી. વ.ફા. થઈ હતી, પછી આગળ કશું ના ભણી. થોડું અંગ્રેજી શીખી હોત તો ટેલિવિઝનની માયા તને અત્યારે સમજાઈ ગઈ હોત.'

'નાથ, મારી માયા તો તમે છો. જાણવા જેવું તમે મને બતાવો છો, પછી મારે જ્ઞાની બનીને શું કામ છે? અંગ્રેજી તમે તો જાણો છો, પણ તમને કોઈ ભણાવવાનું કહે તો શીખવી શકો ખરા?'

'આજુબાજુ જે થતું હોય એટલી જાણકારી મને સાંપડે એટલું મારા માટે બસ છે. કદિના આવવાની છે, અત્યારે તો આ મુખ્ય સમાચાર છે.'

'હે! કદિના? આ વળી કોણ બલા છે? ભૂલેચૂકે પણ એને અહીં બોલાવી તો તમારું તો આવી જ બન્યું સમજજો. અને, વણબોલાવી એ વાંદરી આવી તો એનાં હું ટાંટિયા જ ભાંગી નાંખીશ.' નયનાની આંખો રાતી બની.

'મારી ચંડિકા, શાંત થા. આ બલા નથી પણ હરિકન છે.'

'હરિ! કયા હરિ? કિશન હરિ કે હરેહરે હરિ?'

કિરીટભાઈ હસી પડ્યા.

'આપણા આ હરિ નહીં પણ 'હરિકન' છે. વાવાઝોડાં સાથેનો વરસાદ કે ચક્રવાત વંદોળિયો એટલે હરિકન.'

'તો પછી પેલી કદિનાનું તમે કંઈક બાફતા હતા એનું શું થયું?'

'તે ખીચડી બાફી છે એટલે તને આજે બધું બફાતું લાગે છે. 'કદિના' એ આવનાર વાવાઝોડાનું નામ છે, સમજ?'

'બરાબર સમજ છું હું. વાયડા છે આ ટેલિવિઝનવાળાં, વાવાઝોડાને કદિના બનાવી દીધી.'

'તારું નામ ના હોય તો? નામ છે તો તને બોલાવવી કે ઓળખાવવી ફાવે. વંદોળને નામ આપ્યું છે, એટલે એની વાત થતી હોય તો બધાને ખબર પડે કે નહીં?'

'તો, એમ સીધી વાત કેમ કરતા નથી? એને આવવું હોય તો આવવા દો. આપણે આપણાં ધરમાં છીએ, બહાર રસ્તે તો નથી બેઠાં ને? ચિંતા છોડો અને જમી લો.'

..અને, એ બેએ જમી લીધું. કિરીટભાઈ નયના ઉપર વારી ગયા. વધારેલી ઊશ, તમતમતી ખીચડી અને રિંગણ-બટાટાનું રસાવાળું શાક, પેટ ઉપર પટાળું બંધાયું. આફરો એવો ચદ્દયો કે બરાબરની નિંદરે આવી ગઈ.

કિરીટભાઈને રાત્રે એકાદ વખત પેશાબ-પાણી માટે ઊઠવું પડે. ત્યારે, બારીમાંથી બન્ને તરફની રૂમો ઉપર દ્રષ્ટિ કરી લે. બહાર સખત પવન ફૂકાતો હતો. ઓકનું ઝાડ ધૂણતું હોય તેવું લાગ્યું. એની એક મોટી ડાળી તો છેક પોતાના આવાસના છાપરા ઉપર વિસ્તરી હતી. એનો છાંયો એમને ગમતો. માટે તો બન્ને તરફની રૂમો ઉપર માળ બાંધ્યો પરંતુ પોતાનો આવાસ તો એમનો એમ જ રાખ્યો હતો. કિરીટભાઈની ઊંઘ કદિનાની દેહશતે વેરાન થઈ ગઈ. પથારીમાં એ પાસાં ઘસવા માંડ્યાં. નયના ભર ઊંઘમાં હતી. એને ખલેલ ના પડે એમ લાઈટ કર્યા વગર એકદમ ધીમે અવાજે એમણે ટેલિવિઝન શરૂ કર્યું. લાલ-પીળાં ચકરડાં કિનારે આવી પહોંચ્યાં હતાં. જોરદાર પવન ફૂકાતો હતો. આકાશ તો જાણે કાળું મેશ. મેઘા ખાંચે વરસવો ચાલુ થયો. સમુદ્રનાં મોજાંએ માઝા મૂકી, માથું ઊંચું કરી કિનારા તરફ એ દોટો કાઢતાં હતાં.

..અને બંધ તૂટ્યા, પાણી શહેરમાં ઘસવા લાગ્યું. કિરીટભાઈએ નયનાને જગાડી.

'શું છે? કેમ ધમાલ કરો છો? મને સૂવા દો ને!'

'અરે! જો તો ખરી, શહેરમાં પાણી ધસમસતું આવી રહ્યું છે!'

'તમેય શું ટાંટા પહોરની ફાંકો છો? પાણી નદીમાં આવે, ટાંકીમાં આવે, પ્યાલામાં આવે, શહેરમાં તો આવતું હશે?'

'આવે નહીં, આવી ગયું. ન કરે નારાયણ અને અહીંથી નીકળવું પડે તો શું કરવું એ વિચારવા માંડ.'

'આવે તો ભલે આવે, ખૂનપસીનો એક કરી બનાવેલું ધર એમ નધણિયાતું થોડું છોડી દેવાય છે!'

એકાએક લાઈટ જતી રહી. ટી.વી. બંધ પડી ગયું. એરકન્ડિશનમાંથી ફેંકાતી ઠંડી હવા અટકી. ઊકળાટ સાથે ભેજ જેવું વર્તાયું. નયના ચમકી. ખાટલામાંથી નીચે ઊતરી. પગ નીચે પાણી હતું.

'સાચે જ પાણી આવ્યું છે! નયના ફાંફાંફાંફાં થઈ ગઈ.

પાસે પડી રહેતી બેટરી ધઈ કિરીટભાઈ ઉઠ્યા. બેટરીના પ્રકાશે બધું બતાવી દીધું. બારણા નીચેથી ધરમાં પાણી આવી રહ્યું હતું. એમણે બારી બહાર બેટરીનું બિંબ ફેંક્યું. ચારે તરફ પાણી હતું.

‘જળબંબાકારમાં આપણે વચ્ચે છીએ. બહાર જવાની કોઈ ગુજારીશ નથી. સુરક્ષા માટે આપણે નીચેથી ઉપર જવું પડશે.’ કિરીટભાઈમાં સ્થિરતા આવી બેઠી.

‘માલમત્તાનું શું કરશું ?’

‘જાન બચ્યો તો હજારો થશે. માટે, હાથવોચ છોડ અને બચવાનું વિચાર.’

ઘરમાં પાણીનું સ્તર વધવા માંડ્યું હતું. નયનાએ એટિક-માળિયાની સ્ટારબારી-દોરી ખેંચી. સીડી નીચે સરકી આવી. કિરીટભાઈએ બેટરીનો પ્રકાશ ત્યાં ફેંક્યો. નિસરણીનાં પગથિયાં ચઢી નયના ઉપર પહોંચી, પાછળ કિરીટભાઈ ગયા.

‘હવે ?’ નયના ખોખારીને બોલી.

‘અહીં માળિયામાં નકામો એવો ઘણો સમાન પડેલો છે. પેલી નવી ટોચ લાવ્યા હતા તે શોધી કાઢ.’

‘કઈ, પેલી ફેન્ડલવાળી ? એ ફેરવતા રહીએ તો પાવરની જરૂર ના પડે તે ?’

‘હા તે જ. પાળબંધીઓ તૂટી છે, અખાતના દરિયાનું પાણી શંકરમાં જોરથી ભરાતું જવાનું. આપણે ઉપર આવ્યા ત્યારે કેડ સમાણું પાણી હતું. ઘર ડૂબે તે પહેલાં છાપરા બહાર ફેરવે તો વાંધો ના આવે.’

‘જુઓ, જ્યાં ચીમની છે, ત્યાં છાપરે ઉપર જવાનું નાનું ઢાંકણ છે. એ ખોલો એટલે બહાર પહોંચી જવાશે.’ નયનાની છઠ્ઠી ઈન્દ્રિય કામ કરવા માંડી.

‘પેલી નવી બેટરી સાથે રાખજે. હું ઉપર જઉં છું. કહું એટલે પાછળ આવજે.’

‘મારી ચિંતા છોડો અને તમે સહીસલામત ઉપર જતા રહો.’

એક સેકન્ડ કિરીટભાઈએ નયનાનાં નયનો સામે જોયું.

‘જિંદગીભર મેં જે તને કહ્યું નથી તે મારે આજે તને કહેવું છે.’

‘શું ?’

‘આઈ લવ યુ.’

‘બે-ચાર અંગ્રેજી શબ્દો તો હું પણ હવે જાણું છું. મને ખબર છે કે તમે મને પ્રેમ કરો છો. સાત જન્મે પણ હું તમને છોડવાની નથી.’ વિપત્તિમાં પણ નયના મરકી.

બેએ ભેગા થઈ છાપરા ઉપર જવાના નાનાં ઢાંકણને મુક્કો માર્યો. એ ના ખૂલ્યું. ફરી જોરદાર ધક્કો, થોડા વધુ પ્રયત્નો, નચુકા-બોલ્ટ તોડી બહારની તરફ ઢાંકણ ખૂલ્યું. પવનના સુસવાટા સાથે વરસાદની બોહાર આવી. કિરીટભાઈએ માથું બહાર કાઢ્યું. ગાઢું અંધારું હતું. એમને લટકતા દોરડાનો ભાસ થયો. છલાંગ મારી એમણે એ પકડી લીધું.

કિરીટભાઈ અડધા અંદર અને અડધા બહાર હતા. મોટેથી બૂમ પાડી નયનાને પોતાની કેડ પકડવા કહ્યું. દોરડું થોડું વધારે અક્કડ થયું, વજન જો વધ્યું !

નયના મોટેથી હનુમાન ચાલીસા બોલવા લાગી. ઉપર રહી કિરીટભાઈ જાપમાં સાથ પુરાવવા માંડવા. મોં સૂઝણું થયું.

દોરડું એ મોટો સાપ હતો. જીવ બચાવવા દરમાંથી નીકળી એ છાપરા ઉપરની ડાળીએ આવી ચીપક્યો હતો. કિરીટભાઈ એને વળગ્યા હતા. નયના એમની કેડે બાથ ભીડીને ખડી હતી.

વાહુ રે ભીડભજક, કેવી તારી આ માયા ? બે દિવસે હેલિકોપ્ટર વહારે આવ્યું. બધાને ખેંચીને ઉઠાવી ગયું, સાપને પણ કિરીટભાઈએ સાથે લીધો.

હવે ? બેઘર ખરાં, પણ સલામત હતાં ! જાન બચી તો લાખો પાચે...

રામ રાખે તેને કોણ ચાખે !

બે વાર્તા એક સાચતા

મહેન્દ્ર શાહ, અમેરિકા

પહેલી વાર્તા

વર્ષો પહેલાં એક માર્મિક કથા સાંભળેલ. કથા આ પ્રમાણે હતી.

ગંગા નદીને કિનારે એક તીર્થસ્થાને ઋષિમુનીઓ, સંતો, સાધુઓ, ભક્તો, બાવા, યાત્રાળુઓ, નદીમાં વહેલી સવારે સ્નાન કરવા જતા. કહેવતમાં છે તે પ્રમાણે ‘એક પંથ દો કાજ’

થઈ જતાં. નદીમાં સ્નાન કરતાં પહેલાં બાજુના કોતરોમાં લોટે (કુદરતી ફાજત) પણ જઈ આવતા. પછી નદી કિનારે લોટો મૂકીને સ્નાન, સૂર્યપૂજા, કરતા. ઘણીવાર નદી કિનારે મૂકેલો લોટો રેતીમાં દટાઈ જતો જે ગોતવો મૂશકેલ બનતો કે ચોરાઈ પણ જતો. ભૂતકાળમાં ઘણા લોકોએ આમ લોટા ગુમાવેલા. આ મુંઝવણનો કેવી રીતે ઉકેલ લાવવો તેની ગડમથલ બધા નિયમિત આવતા સાધુઓ, બાવાઓ, સંતોના મનમાં ચાલ્યા કરતી. એક બાવાને આની તરકીબ સૂઝી આવી. તેણે રેતીમાં નાનકડો ખાડો કરીને લોટો રેતીમાં દાટી દીધો. પછી જેમ બાળકો નદીની રેતીનો સેન્ડ કેસલ બનાવે છે તેમ તેના ઉપર રેતીનો ઢગલો કરીને તેમાંથી એક નાનકડું દેવળ બનાવી કાઢ્યું. પછી છાપાના કાગળને ત્રિકોણાકારે કાપી, એક સળકડીમાં ભરાવી તેને દેવળ ઉપર ખોપી, જાણે દેવળના શિખર ઉપર એક ધજા ના લાગતી હોય. એટલે એને જોતાં જ તમને એક નાનકડા દેવળનો ભાસ થાય. હવે એને લોટો શોધવાની કે ચોરાવાની દહેશત ના રહી. જેવો નદીમાંથી સ્નાન વગેરે વિધિ પતાવીને પાછો આવે ત્યારે દૂરથી આ દેવળની ધજા દેખાશે અને રેતી ખોદીને ખાડામાંથી લોટો કાઢી લેશે !

હમેશ મુજબ એક પછી એક લોકો દિનચર્યા માટે આવવા લાગ્યા. એક જણની નજર આ નાનકડા દેવળ પર પડી. એને એમ થયું કે આજે કોઈ ખાસ તહેવારનો દિવસ લાગે છે, એટલે કોઈક સાધુએ આ રેતીનું દેવળ બનાવ્યું લાગે છે, મારે પણ બનાવવું જોઈએ. એ જ દેવળની બાજુમાં એણે આભેહુબ એવું જ દેવળ બનાવ્યું. એને બનાવતા જોઈને બીજા સાધુએ પણ તેનું અનુકરણ કર્યું. જોતજોતામાં તો નદીકિનારે સેંકડો દેવળ ખડા થઈ ગયા. જ્યારે પહેલો સાધુ સ્નાન કરીને પાછો આવ્યો ત્યારે તેની અજાયબીનો પાર ના રહ્યો. ‘આ સેંકડો દેવળોમાં મારું દેવળ ક્યું હશે ?’ એ તો એનો લોટો શોધતો જ રહ્યો ?

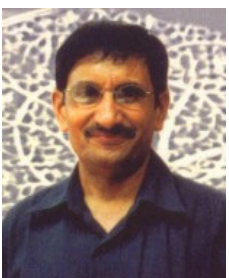
બીજી વાર્તા

મારી પત્ની ઈન્ડિયા જતી હતી. હું તેને એરપોર્ટ પર મૂકવા ગયો. કબ્રસાઈડ ઉપર એને તથા સામાનને ઊતારીને હું શોર્ટ ટર્મ પાર્કીંગ એરિયામાં ગાડી પાર્ક કરીને બેગેજ ચેકીન એરિયામાં આવતો હતો. મારી પત્નીની ફ્લાઈટ ચૂકાઈ જાય નહિ, ઓવર વેઈટ લગેજની ચિંતા, પાસપોર્ટ ઠેકાણે છે કે કેમ, સિઝ્યુરિટી ક્લિઅરન્સ, વગેરે, વગેરેના ટેન્શનમાં ને ઉતાવળમાં ગાડી પાર્કીંગ લોટની કઈ આઈલમાં મૂકી છે તેની નોંધ કરવાનું ભૂલી ગયો. પછી તો શું ટ્રેજેડી થઈ છે ! પીટ્સબર્ગથી ન્યૂયોર્ક કલાક સવાકલાક થાય. મારી પત્નીનું પ્લેન જેવું કેનેડી એરપોર્ટ પર લેન્ડ થયું કે તરત જ એણે મને ફોન કર્યો કે એ સુખરૂપ પહોંચી ગઈ છે અને હું ઘેર પહોંચી ગયો ફોઈશ. મેં તેને જવાબમાં કહ્યું કે તું મારી ચિંતા ના કર. તું સુખરૂપ પહોંચી ગઈને ? રસ્તામાં કાંઈ તકલીફ ન્હોતી પડીને ? મારે એને મારી સ્ટુપિડિટીની કથા આ મોઢે કહેવી કે હું હજુ પાર્કીંગ લોટમાં ગાડી શોધું છું. છેવટે એરપોર્ટના એ વિશાળ પાર્કીંગ લોટમાં દોઢ કલાકે મને મારી ગાડી મળી.

ઘરે આવતાં આવતાં મારી મૂર્ખાઈ પર મને હસવું આવ્યું, અને હવે પછી ભવિષ્યમાં ગાડી પાર્કીંગ લોટમાંથી કેવી રીતે શોધવી તેના વિચારોમાં પડી ગયો. વિચારોમાં ને વિચારોમાં પહેલી વાર્તાવાળો સાધુ યાદ આવી ગયો. અને મારા મગજમાં વિજળીનો ઝબકારો થયો ! ગાડીના એન્જિના પર અમેરિકન ફ્લેગ લટકાવીએ તો ? દૂરથી પાર્કીંગ લોટમાં અમેરિકન ફ્લેગવાળી ગાડી દેખાઈ જાય અને ગાડી શોધવામાં તકલીફ ના પડે. નાઈન-ઈલિવન પછી આમ પણ અમેરિકન ફ્લેગ ડોલર સ્ટોરમાં ડાઈમે ડઝન વેચાતા હતા. વળી ફ્લેગ લગાવવાથી પેટ્રોઈલિઝમનું પેટ્રોઈલિઝમ ગણાશે અને એના લીધે ગાડી શોધવામાં સુગમતા પણ રહેશે.

ક્રિસ્મસની સીઝનમાં નવા ખૂલેલા શોપીંગ મોલમાં ક્રિસ્મસ શોપીંગ કરવા ગયા ત્યારે એન્જિના પર ફ્લેગ લગાવીને ગાડી પાર્ક કરી અને હવે ગાડી શોધવામાં તકલીફ રહેશે નહિ એના વિચારથી મલકાતા મલકાતા અમે મોલમાં પ્રવેશ્યા. બે કલાક પછી શોપીંગમાંથી પાછા આવ્યા તો અમારી અજાયબી વચ્ચે એન્જિના પર અમેરિકન ફ્લેગવાળી હજારો ગાડીઓ દેખાતી હતી. બધાને પેટ્રોઈલિઝમનો કેસ હશે કે પછી કાર વેન્ડેસાઈઝ ના થાય તેનો ડર ? એ તો ભગવાન જાણે. પેલા સાધુને એનો લોટો મળ્યો કે નહિ એની ખબર નથી પણ મને મારી કાર શોધતાં અર્ધો કલાક લાગ્યો !

વાર્તાનો બોધ : આંધળું અનુકરણ કરવું નહીં !

આપણા શાકભાજી રીગણાં (વેંગણ, વતકાં)

(દરેક અંકમાં આપણાં શાકભાજી વિષે ઉપયોગી અને રસપ્રદ માહિતી અહીં પ્રગટ કરવાનો વિચાર છે. કોઈપણ વાચકમિત્ર પાસે એવી માહિતી હોય તો મોકલવાનું આમંત્રણ છે. યોગ્ય લાગશે તે અહીં, તેમના નામ સાથે, પ્રગટ કરવામાં આવશે. 'રીડર્સ ડાઈજેસ્ટ'ની જેમ કોઈ પુરસ્કાર તો આપવામાં નહિ આવે પણ એ રીતે આ સામયિક દ્વારા થતી ગુજરાતી ભાષા અને સમાજની સેવા કરવામાં સહકાર આપવાનો હૃદયો અચૂક મળશે. - માનદ્ તંત્રી)

રીગણાં ખાસ કરીને કાળા રંગના મળે છે. પણ તે ઉપરાંત જાંબલી, લીલા અને ધોળા રંગના રીગણાં પણ થાય છે. ઉપરાંત તે જાડા ને મોટા, લાંબા કે નાના રવૈયા જેમ અનેક જાતના થાય છે. દરેક રંગના અને જાતના રીગણાં ગુણકારી છે. ઘણી સ્વાદિષ્ટ વાનગીઓમાં બીજા શાકો સાથે રીગણાં ભળી જાય છે - બટેટા, ભાજી, તુવેર કે વટાણા, ટમેટા, વગેરે - એટલે તે મળતાવડા સ્વભાવના છે તેમ કહી શકાય. ને ખાવામાં આયુર્વેદની દૃષ્ટિએ તે એટલા બધા ફાયદાકારક છે કે ઘણા વેદો તેને 'શાકનો રાજા' કહે છે. સૌરાષ્ટ્રમાં કોઈપણ પ્રસંગે જ્ઞાતિભોજન હોય ત્યારે રીગણાંબટેટાનું શાક અચૂક બનાવવાનું.

તો પણ નવાઈની વાત એ છે કે તેના કાળા રંગને કારણે હોય કે બીજું કોઈ કારણ હોય, રીગણાં ઘણા લોકોને ખાવા નથી ગમતા. જો કે મોટે ભાગે બાળકો એ ખાવાની ના પાડતા હોય છે. મારા એક સંબંધી નિવૃત્ત થયા છે તેમ છતાં આ મોટી ઉંમરે પણ રીગણાંનું શાક બન્યું હોય તો ખાવાની ના પાડી દે છે. નાનપણમાં હું કોબી અને બટેટા સિવાય બીજું કોઈ શાક ખાતો નહીં. શિયાળાની ઋતુમાં રીગણાં સરસ આવે ત્યારે રીગણાંબટેટાનું શાક બનાવ્યું હોય તો તેમાંથી બટેટાના ફેડવા અલગ કાઢીને મને આપવામાં આવતાં. એકવાર ગોળ અને ટમેટાંવાળું બનાવેલું રીગણાંનું શાક એટલું બધું ભાવ્યું કે હું દરરોજ તે શાક ખાવા માંગતો થયો. ત્યારબાદ એકવાર લીલાલસણના વધારવાળો રીગણાનો ઓળો બનાવેલો તે મને ખૂબ ભાવ્યો.

આમ રીગણાંનો ઓળો, ભરેલાં રીગણાં, રીગણાંટમેટાં મનપસંદ ભાવતાં શાક થઈ ગયાં. બંગાળની ગંગા જમીનમાં વગર ખાતરે પાકતા રીગણાં એટલા મીઠાં તરીકે ખાઈ શકાય. ત્યાં રીગણાં પણ મોટી સાઈઝ વજનવાળા, મળતા. કલકત્તામાં 'અંબર' નામનું રેસ્ટોરન્ટ ઓળા માટે પ્રખ્યાત હતું.

રીગણાં ગુજરાતમાં ક્યાંથી આવ્યા તે ખબર નથી પણ તે ગુજરાતીઓને ખૂબ જ પ્રિય થઈ પડ્યા છે. પંજાબી લોકોને 'બેંગણ ભડયા' એટલે કે શેકલા રીગણાનો ઓળો બહુ પ્રિય છે. રીગણાં ભારતના વતની ગણાય છે પણ આજે તો દુનિયામાં ઘણા દેશોમાં ઉગાડવામાં અને ખાવામાં આવે છે. ભાગ્યે જ એવો કોઈ દેશ હશે જ્યાં રીગણાં ન ઉગાડાતા હોય. રવૈયાને જૂઓ તો રીગણાં 'બેરી'ની જાતનું ફળ ગણાય. જ્યારે ગંગાના મેદાનમાં કાંપવાળી જમીનમાં મોટા રીગણાં વધારે ઊગે છે. ચીનમાં લાંબા રીગણાં વધારે ઊગાડવામાં આવે છે. મધ્યપૂર્વના દેશોની આબોહવા રીગણાના ઉત્પાદન માટે ઘણી જ અનુકૂળ હોવાથી ત્યાં તે બારે માસ થાય છે. લેબેનિઝ લોકો 'હમૂસ' નામની ચણાની વાનગી બનાવે છે તેવી જ વાનગી રીગણાને શેકીને બનાવે છે જેનું અસલી નામ 'બાબા ધાનોશ' છે જે બ્રેડ કે રોટલી સાથે ખાવામાં આવે છે. અમે ૧૯૭૦માં ઓસ્ટ્રેલિયા આવ્યા ત્યારે બહુ જૂજ પ્રમાણના શાકભાજી બજારમાં મળતા, તો રીગણાં તો ક્યાંથી મળતા હોય. તે સમયે એક ગ્રીક મિત્રે તેના બેકવાર્ડમાં રીગણાં ઊગાડવા તે મને બતાવેલા જે જોઈ હું ખૂબ રાજી થયો હતો. હવે તો અહીં પણ બારે માસ રીગણાં મળે છે.

યુનિવર્સિટી છોડ્યા બાદ મારી પહેલી નોકરી વેરાવળમાં હતી. ગામમાં કોઈ સારી લોજ નહીં એટલે જાતે રાંધીને ખાતો. એકવાર પુરી અને રીગણાંટમેટાંનું શાક બનાવેલું તાજી કોથમીર મળેલી એટલે એ પણ શાકમાં ઉમેરી મારા મિત્ર અમુભાઈનો નાનોભાઈ રમણિક ત્યારે આવી ચડ્યો. રીગણાંના નામથી પણ તે આધો ભાગે. પણ શાકની સુગંધથી તે આકર્ષાયો અને તેણે થોડા પુરીશાક ખાધા. થોડા દિવસ બાદ તેની બા મળ્યા ત્યારે તેમણે કહ્યું, 'પ્રવીણભાઈ, તમે રમણિક પર શું જાદું કર્યું છે ? તે હવે રીગણાંનું શાક માંગે છે !'

રીગણાં આમ તો બારે માસ ઉગાડી શકાય છે પણ ગુજરાતમાં રીગણાં શિયાળુ પાક ગણાય છે એટલે ઠંડીની ઋતુમાં તે ફૂણ, ઓછા બીવાળાં અને સ્વાદિષ્ટ મળે છે. તે ખાવામાં ખૂબ સ્વાદિષ્ટ છે અને તેથી ઘણા શાકભાજી સાથે ભળીને તેના સ્વાદમાં ઉમેરો કરે છે, જેવાં કે ઉધિયું, રીગણાંબટેટા, રીગણાંમેથી, રીગણાંભાજી, રીગણાંટમેટા, બહુ ભાવતાં શાક છે. નાના રવૈયા રીગણાંનું ભરેલું શાક ઘણા લોકોને પ્રિય છે. રીગણાંના ભજિયાં ને રીગણાંના પતીકા તવામાં શેકલા ખાવામાં સ્વાદિષ્ટ હોય છે. પણ રીગણાંની સૌથી વધારે સ્વાદવાળી અને સ્વાસ્થ્યવર્ધક વાનગી છે 'ઓળો'. આજકાલ લોકો રીગણાંને બાફીને ઓળો બનાવે છે. તેમ કરવાથી તેના ફાયદાકારક ક્ષારો પાણીમાં જાય છે, ઓળો કાળો બને છે અને સ્વાદમાં ઓછપ રહે છે. જો કે ગામડામાં મોટે ભાગે રાત્રિના વાળુમાં ખીચડી સાથે ઓળો ખવાય છે. જ્યારે ખીચડી ચડતી હોય ત્યારે રીગણાં તેમાં મૂકી દેવામાં આવે છે - રીગણાં બફાઈ જાય છે અને તેના ક્ષારો ખીચડીમાં આવતાં ખીચડી પણ સ્વાદિષ્ટ બને છે. મોટા ફૂણાં રીગણાંને કોલસાની ભઠ્ઠી, ઓસી બાર-બી-ઝૂ, ઓવનમાં કે ગેસપર શેકીને તેની છાલ ઉતારીને કરવાથી રીગણાંનો ગરબ ધોળો રહે છે અને ઓળો એકદમ સ્વાદિષ્ટ બને છે. રીગણાંને શેકીને બનાવેલા ઓળામાં ફક્ત થોડું તેલ, લીંબુ અને મીઠું ભેળવશો તો પણ તે સ્વાદિષ્ટ લાગશે. અલભત વધારે સ્વાદ માટે આદુ, લસણ, લીલાંમરચાં અને લીમડાનો વધાર કરી ઉપર કોથમીરના પાન ભેળવી શકાય.

આયુર્વેદમાં આરોગ્યના લાભમાં કરેલાં પછી બીજો નંબર રીગણાંનો આવે. રીગણાંમાં 'એ', 'બી', 'સી' પ્રજીવકો ઉપરાંત લોહ, કેલ્સિયમ, ફોસ્ફરસ, વિગેરે ક્ષારો છે. તથા થોડા પ્રમાણમાં પ્રોટીન અને કાર્બોહાઈડ્રેટ પણ છે. રીગણાં કફ, વાયુ અને મેદ ઘટાડે છે. ઠંડીમાં શરદી અને દમ જેમને થતા હોય તેમને રીગણાં નિયમિત ખાવાથી ફાયદો થાય.

ડૉ. હરકિશનદાસ ગાંધીના પુસ્તક 'આરોગ્યમાં આહાર' માં રીગણાં વિષે આ પ્રમાણે નોંધ છે:

“લાંબી માંદગી પછી આવેલી નબળાઈ, નબળી પાચનશક્તિ, અજીર્ણ, વાત, ઈન્ડિજેશન, રીગણાનો ઓળો ખાવાથી પાચનતંત્ર સુધરે છે. આંતરડાંની હોવાથી કબજિયાતના દર્દી માટે તે આશીર્વાદ સમાન છે. ને વેગ મળવાથી પિત્તનો આવ નિયમિત બને છે જેથી અને લીસાં રહે છે. નાના બાળકો, જેમનો શરીરવિકાસ હોય, કૃમિ કે ઝાડા થઈ જવાની ફરિયાદ હોય, તેમને ક કે બે વખત સવારના નાસ્તામાં સેકેલા રીગણાંનો ઓળો ખાવું રહેતું હોય તેવા લોકોએ નિયમિત રીતે રીગણાંનું શાક અને મુળાનું કચુંબર ખાવું જોઈએ.”

સુંદરજી બારડોલીકર લખે છે: “હું કબજિયાત તથા ગેસની બીમારીથી લાંબા સમયથી પીડાતો હતો. ગેસને કારણે મન બેચેન અને શરીર ભારેભારે લાગતું હતું. શિયાળાના ચાર મહિના ભોજનમાં રીગણાં, દહીં ને મૂળાનું પ્રાધાન્ય રાખ્યું. મારા આશ્ચર્ય વચ્ચે મારી આ ફરિયાદ દૂર થઈ ગઈ.”

‘આયુર્વેદ ભિષકમાં વેદ માર્ટડ શંકરદાજી લખે છે : “આજકાલ અનિદ્રાની બિમારી વધતી જાય છે. એ માટે વપરાતી ઊંધની દવા અકુદરતી ઊંધ લાવી જ્ઞાનતંતુને કાયમી નુકશાન કરે છે. નિદ્રા ન આવતી હોય તો સાંજે રીગણાં સેકી મધમાં કાલવી ખાવું એટલે સરસ નિદ્રા આવશે.”

“શ્રી ચિકિત્સક” કહે છે: “મંદાક્ષિ અને આમજન્ય વિકૃતિથી આંતરડાંમાં કૃમિ થાય છે. રીગણાં આમનું પાચન કરે છે અને કૃમિ થતાં અટકાવે છે. આંતરડાં નબળા પડી ગયા હોય, સહેજ ખાતાં ઝાડા થઈ જતા હોય તેવા અજીર્ણજન્ય વ્યાધિમાં રીગણાં અને ટમેટાંનો સંયુક્ત રીતે બનાવેલો સૂપ પીવાથી ફાયદો થાય છે.”

રીગણાં સારો ખોરાક હોવા છતાં તેના ઉપયોગમાં વિવેકબુદ્ધિ રાખવાની જરૂર છે. ઝાઝા બિયાંવાળા રીગણાં કોઈવાર સ્વાદમાં કડણ હોય છે અને ખાવામાં કોઈને ગરમ પણ પડે. રીગણાં ગરમ પણ નથી અને ઠંડા પણ નથી. ખાનારની પ્રકૃતિ પર આધાર રાખે છે. કેટલાક લોકોની પ્રકૃતિને એ અનુકૂળ આવતાં નથી, જેઓ પિત્તપ્રધાન હોય તેમણે રીગણાં ઓછા ખાવા જોઈએ.

(સ્વાદ અને શોખની ગણતરીએ અહીં રીગણાં વિષે માહિતિ આપી છે. કોઈપણ દર્દના ઉપચાર માટે રીગણાંનો ઉપયોગ કરતાં પહેલાં તેના નિષ્ણાતની સલાહ લેવી આવશ્યક છે.)

સવાયા મહાત્મા રવિશંકર મહારાજ

ભાનુભાઈ ત્રિવેદી, અમેરિકા

માહાત્મા ગાંધીજીના અવસાન સમયે, સાપેક્ષવાદના સિદ્ધાંતના શોધક, વીસમી સદીના મહામાનવ અને વિશ્વના મહાન વૈજ્ઞાનિક આલ્બર્ટ આઈન્સ્ટાઈને જાહેર કર્યું હતું કે 'આવતી પેઢી માનશે નહીં કે હાડમાં શ ધરાવતો આવો મહામાનવ કદી જન્મ્યો હતો'. જ્યારે આ મહામાનવ મહાત્મા ગાંધીજીએ તેમનાં જીવતાં સદ્ગત શ્રી રવિશંકર મહારાજને એવું કહ્યું હતું કે, 'જો ઈશ્વર અદલાબદલી કરવા દે અને તમે જો સહમત થઈ જાઓ તો તમારી સાથે અદલાબદલી કરું.'

આ બે વિશ્વવિભૂતિઓના કથન પરથી ફલિત થાય છે કે પૂજ્ય રવિશંકર મહારાજ ખરેખર સવાયા માનવ હતા.

તેઓનો જન્મ સને ૧૮૮૪માં થયો હતો અને જુલાઈ ૧૯૮૪માં તેઓ ૧૦૦ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવીને દેવ થયા હતા. ૨૦૦૮ની શિવરાત્રિના દિવસે તેમની સવાસોમી જન્મજયંતિ હતી. સતત પ્રવૃત્તિશીલ રહી વર્ષે દહાડે એકસો મીટર ખાદી તૈયાર થઈ શકે એટલું સુતર કાંતતા હતા, પરંતુ પોતાના માટે તેમાંથી એક જોડી ધોતી, અંગરખું અને ટોપીના પહેરવેશ રાખતા જે દોઢ વર્ષ ચલાવતા. વળી પગમાં પગરખાં પહેરતા નહોતા અને પગમાં કાંટો વાગે તો પગ ઘસી નાખતા. ખાવામાં મગની દાળની ખીચડી અને કેવળ પાણી થકી જીવનનિર્વાહ નિભાવ્યો અને પોતાના જીવન થકી સિદ્ધ કરી બતાવ્યું કે 'સાદા જીવન વડે સુખેથી શતાયુ થવાય છે.'

સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામમાં શરૂથી સક્રિય, કોમીહુલ્લડો શાંત કરવામાં અગ્રેસર, રેલ રાહત, દુકાળ કે કુદરતી આફતોના સમયે ખંડે પગે તૈયાર. બિનવારસી લાશોના અગ્નિસંસ્કાર કરવામાં પાવરધા હતા. સામાજિક કામોના હિસાબ એટલા ચોખ્ખા કે લોકોને દાન કર્યાનો સંતોષ થતો. તેથી તો, ગાંધીજીએ તેમને 'મૂક સેવક' અને સ્વામી આનંદે તેમને 'મૂઠી ઊંચેરા માનવ' તરીકે મૂલવ્યા છે.

ખેડા જિલ્લાના રઢુ ગામમાં જન્મેલા અને શિવરામ વ્યાસ માસ્તર અને નાથીબાના આ દીકરાએ અભ્યાસ તો માત્ર છ ગુજરાતી ચોપડી સુધીનો જ કર્યો હતો પણ ગીતા, ઉપનિષદની વાતોને જીવનમાં એવી સાકાર કરી હતી કે તેમની ભાષા સાહિત્યકાર જેવી હોવાનું તેમના નીચે દર્શાવેલા નાનકડા લેખ પરથી વસ્તુતઃ છે.

"૧૯૩૦ની સ્વાતંત્ર્ય લડતમાં અમારા સાથી મોતીભાઈ ડોસાને પોલીસે પકડયા નહોતા, પણ એક દિવસ એ પત્રિકા વાંચતા પકડાયા. (તે સમયે પત્રિકાના ગ્રાહક હોવું તે ગુન્હે ગણાતો) પોલીસવડાને તેમની વૃદ્ધવસ્થા દેખી દયા આવી, તેમના પરનો ખટલો રોળીટોળી નાખવા પૂછ્યું, 'કેમ ડોસા, આ પત્રિકા તો તમને કોઈએ મોકલી હતીને?' મોતીભાઈ ડોસાએ જવાબ આપ્યો, 'શું કહો છે? મોકલે? કોઈક મને મોકલે? શી વાત કરો છે, સાહેબ? હું તો રીતસરનો તેનો ગ્રાહક છું. અને તે પણ આજકાલનો નથી, ૧૮૨૨થી સત્યાગ્રહી છું.' એમ ગુન્હે કબૂલ કરી પોતે જેલમાં ગયેલા. બહાર આવ્યા પછી જમીન તો ઝૂંટવાઈ ગયેલી. પોતે વૃદ્ધ અને જીર્ણ બનેલા. અમે એમને મદદ આપવા કહ્યું ત્યારે એ રોષ કરીને બોલી ઊઠ્યા કે 'હું મદદ લઉં? હું પારકે પૈસે નિર્વાહ કરું? મને જાણો છે? હું રાણા પ્રતાપનો વંશજ છું.'

દૈવ જાણે શાથી એમણે પોતાને રાણા પ્રતાપના વંશજ કહ્યા. પણ મોતી ડોસાની તદ્દન બેહાલી વચ્ચે પણ એમના આવા અરમાનથી એની કુલીનતા પ્રકાશી ઊઠી." રવિશંકર વ્યાસ.

દારુ વગેરે દુર્વ્યસનો ધરાવતી, ચોરીલૂંટકાટ કરતી અને અનાચાર આચરતી ખેડા જિલ્લાની પાટણવાડિયા કોમમાં ભળી, સમજાવટથી તેમણે સદાચારના પાઠ ભણાવ્યા હતા. આમ, તેઓ સમાજસેવક સાથે સમાજસુધારક પણ હતા. તેમના જીવન સાથેની કલ્પનાતીત લાગતી કથાઓ રાષ્ટ્રીય કવિ ઝવેરચંદ મેઘાણીએ તેમના પુસ્તક 'માણસાઈના દિવા' માં આલેખી છે.

સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓએ આ નિમિત્તે ૧૨૫ 'રવિવન'ના નિર્માણની ઝૂંબેશનો આરંભ કર્યો છે. અને પૂ. મહારાજના અનુરાગીઓનું સ્નેહસંમિલન દાદાની વતનભૂમિ સરસવાણીમાં યોજાય છે. પૂ. મહારાજ અહીં યુવકયુવતિના લગ્ન કરાવતા અને દરેકને 'એકબીજાને સુખી કરો' એવા તેમને આશીર્વાદ આપતા.

નવી પેઢીના આજના રાજકારણીઓ અને સમાજસેવકો દાદાની સવાસોમી જન્મજયંતીના પુણ્ય પ્રસંગે દાદાના એક સદ્ગુણનું અનુકરણ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લેશે તો પણ સદ્ગતને શ્રદ્ધાંજલિ આપ્યા બરાબર છે. તા. ૧-૫-૧૯૬૦ના રોજ સર્જન થયેલ ગુજરાત રાજ્યનું ઉદ્દાટન તેઓના વરદે હસ્તે થયેલ છે. ❀ ❀ ❀

ગુજરાત - ભૂત, વર્તમાન, ભવિષ્ય

તા. ૧-૫-૧૯૬૦ના રોજ ગુજરાત રાજ્યનું સર્જન થયું પણ એ વાતનું મહત્વ હજી ગુજરાતીઓને પૂરેપૂરું સમજાયું લાગતું નથી કારણ કે એમનામાં હજી ગુજરાતીપણું જાગ્યું નથી. પ્રાચીન ઈતિહાસ ઉપર એક નજર કરીએ તો જાણવા મળે કે ગુજરાતી હંમેશાં શાંતિપ્રિય પણ નબળી પ્રજા રહી છે. ગુજરાત કોઈ વિધવા બ્રાહ્મણીનું ખેતર હોય તેમ પરદેશી પ્રજાએ અહીં આવીને ચરી ખાધું છે. અને ગુજરાતીઓ તેમનો સશક્ત પ્રતિકાર કરી શક્યા નથી. હજી પણ ભારત દેશની પ્રગતિ અને સમૃદ્ધિમાં બીજા રાજ્યોની સરખામણીમાં તે સવાયો કે દોઢો હિસ્સો આપે છે તોપણ કેન્દ્ર સરકાર તેના તરફ ઓરમાયું વર્તન રાખે છે અને તેને મન ફાવે તેમ અન્યાય કરે છે. કોઈ પણ પક્ષ કેન્દ્રમાં સત્તા પર હોય પણ કેન્દ્ર સરકારના હસ્તકના દરેક ખાતાનાં બજેટમાં વર્ષોવર્ષ ગુજરાતને કાંઈક અન્યાય તો થતો જ રહ્યો છે. હવે તો એવું લાગે છે કે કોઈ ગુજરાતી જો વડાપ્રધાન બને તો જ આ નીતિમાં ફેરફાર થાય. ખરેખર, ગુજરાતી જ્યારે માયું ઊચકશે? અને પોતાના હક્ક માટે અઘડવા તૈયાર થાય તેની હજી કેટલી રાહ જોવાની?

સ્વામી સચ્ચિદાનંદ, તેમના પુસ્તક 'અધોગતિનું મૂળ' માં લખે છે:

"ભારત દેશમાં તો વચ્ચે વચ્ચે પણ થોડો સમય દેશી પ્રજાનું રાજ્ય રહ્યું હતું. પણ ગુજરાત પર નજર નાખીએ તો એક લાંબો નિઃસાસો નંખાઈ જાય. ઈતિહાસની શરૂઆતથી અહીં ક્ષત્રિયો, જે યુ.પી.જાતિની મધ્ય એશિયાની પ્રજા હતી, તેમણે રાજ્ય કર્યું. એ પછી પરપ્રાંતિય મૈત્રકો, મૌર્યો, શુંગો, શાતવાહનો, ગુપ્તો, વર્ધનો, ગુર્જરો, હુણો વગેરેનું રાજ્ય રહ્યું છે. એ પછી રાજસ્થાનથી આવેલા રાજપૂત વંશોએ રાજ્ય કર્યું. દક્ષિણથી આવેલો ચાલુક્યવંશ જેમાં મુળરાજ, સિદ્ધરાજ, કુમારપાળ, વગેરે થયા તેમણે રાજ્ય કર્યું. મરાઠા, મોગલો, નવાબો અને અંગ્રેજોએ રાજ્ય કર્યું. આ બધી વિદેશી અથવા પરપ્રાંતિય પ્રજા હતી. રાજ્ય કરતાં કરતાં અહીં વસી ગઈ અને કેટલાક અંશે પ્રજા સાથે ભળી ગઈ એટલે આપણને આત્મીયતા થાય તે સ્વાભાવિક છે. પણ મુદ્દાનો પ્રશ્ન એ થાય કે 'ગુજરાત પર મૂળ ગુજરાતી પ્રજાએ જ્યારે રાજ્ય કર્યું?' તો શો ઉત્તર આપીશું?" ❀ ❀ ❀

મેઘદૂતમ્

(સંપાદક: ડો.ગૌતમ પટેલ)

તન્નાવશ્યં વલયકુલિશોદઘટ્ટનોદ્ધીર્ણતોયં
નેષ્યન્તિ ત્વાં સુરયુવતયો યન્નધારાગૃહત્વમ્ ।
તામ્યો મોક્ષસ્તવ યદિ સસ્રે ધર્મલબ્ધસ્ય ન સ્યા
ત્કીડાલોલાઃ શ્રવણપરુષૈર્ગતિર્જિતૈર્ભાયસ્તાઃ ॥૬૩॥
હેમામ્મોજપ્રસવિ સલિલં માનસસ્યાદદાનઃ
કુર્વન્કામં ક્ષણમુષ્પટપ્રિતીભૈરાવતસ્ય ।
ધુન્વન્કલ્પદ્રુમકિસલયાન્યંશકનીવ વાતૈ
ર્નાનાચેષ્ટૈર્જલદ લલિતૈર્નિર્વિશેસ્તં નગેન્દ્રમ્ ॥૬૪॥

મેઘદૂત

(સંપાદક: ડો.ગૌતમ પટેલ, ભાવનગર)

નિશ્ચે કાપી વલયવણીથી વારિધારા વહાવી
દેશે તુંને અમરરમણી ત્યાં ફુવારો બનાવી,
ધામે પામ્યા, સુહૃદ ! તુંજ ના મુક્તિ, તો તેમને તું
ઢીડાડૂબી શ્રવણકડવાં ડારજે ગર્જનોથી. (૬૩)
લેતાં પાણી કનકકમલો સર્જતા માનસેથી
સ્વેરે અપી ક્ષણમુષ્પટપ્રેમ ઐરાવતે તું,
વાતે કલ્પદ્રુમકિસલયો અંશુકોશાં હલાવી
ઢીડાઓથી વિવિધ મધુરી, માણજે શૈલને તું. (૬૪)

(ક્રમશઃ દરેક અંકમાં બે પદ્ય મૂકાશે)

Meghadoota of Kalidas (Editor: Dr.Gautam Patel)

The celestial damsels will transform you into a showerbath by piercing you with their sharp Jewelstudded bracelets. O friend, if you, obtained in the hot season, cannot procure release from them, actively engaged in sport, frighten them by your thunder, harsh to their eras. (63)

enjoying the waters of the Mansa Lake which produce the golden lotuses, giving a fleeting pleasure to Airavata, by creating at will a facecloth, shaling off your breeze the sprouts of the wishgranting tree like a silken garment, with such beautiful movements, O cloud, you should find delight in that Lord of the mountains. (64)

(To be continued: Two verses will be published in every issue.)

આપણે કાયમ બોલબોલ કર્યાં કરીએ તો આપણા અંતઃકરણમાંથી ઉઠતો શાંત ઝીણો અવાજ આપણે કાને નહિ પડે - રવિશંકર મહારાજ